

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi

Arviointimenetelmien jatkokehitystarpeet Suomessa

Sonja Kippo, Taru-Anneli Koivisto, Tomi Mäki-Opas, Kai Lehikoinen,
Aku-Ville Lehtimäki, Piia Lavikainen, Minea Turtiainen, Janne Martikainen

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2023:26

tietokayttoon.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:26

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi

Arviointimenetelmien jatkokehitystarpeet Suomessa

Sonja Kippo, Taru-Anneli Koivisto, Tomi Mäki-Opas, Kai Lehikoinen,
Aku-Ville Lehtimäki, Piia Lavikainen, Minea Turtiainen,
Janne Martikainen

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

CC BY-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-361-6

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi Arviointimenetelmien jatkokehitystarpeet Suomessa

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:26

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Sonja Kippo, Taru-Anneli Koivisto, Tomi Mäki-Opas, Kai Lehikoinen, Aku-Ville Lehtimäki, Piia Lavikainen, Minea Turtiainen, Janne Martikainen

Kieli suomi **Sivumäärä** 78

Tiivistelmä

Hankkeen tavoitteena oli 1) kehittää kulttuurihyvinvointitoimien ennakoivassa taloudellisessa arvioinnissa tarvittavia menetelmiä ja laskentamalleja, 2) kehittää arvioinnin kriteeristöjä, 3) tunnistaa arviointia tukevan tietotuotannon tarpeita sekä 4) tehdä näiden pohjalta toimenpidesuosituksia kulttuurihyvinvointitoimien taloudellisen arvioinnin kehittämiseksi Suomessa.

Hankkeessa tunnistettiin sidosryhmähaastatteluiden avulla kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisen arvioinnin mahdollisuuksia ja haasteita Suomessa sekä kartoitettiin kirjallisuuskatsauksella kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuustutkimuksen nykytilaa kansainvälisesti. Lisäksi hankkeessa pilotoitiin kirjallisuudesta tunnistettuja koetun hyvinvoinnin mittareita kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden arvioinnissa. Viimeisessä osahankkeessa sovellettiin terveystaloudellisen mallinnuksen menetelmiä esimerkinomaisesti osallisuutta tukevan kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisessa arvioinnissa.

Tällä hetkellä kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuustutkimus on sekä kansallisesti että kansainvälisesti tarkastellen vähäistä ja pistemäistä. Alan toimijat ja organisaatiot ovat kuitenkin valmiita vaikuttavuusperustaiseen yhteistyöhön. Tämä edellyttää kuitenkin konkreettisia tekoja ja tarvittavan tietopohjan rakentamista, mikä vahvistaa kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden arviointia ja mittaamista.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat tutkimus, tutkimustoiminta, kulttuurihyvinvointi, kulttuurihyvinvointitoiminta, koettu hyvinvointi, hyvinvointitalous, taloudellinen arviointi, hyvinvointipainotettu elinvuosi

ISBN PDF 978-952-383-361-6

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-361-6>

Ekonomisk utvärdering av kulturellt välbefinnandeaktiviteter Utvärderingsmetoder för vidareutveckling i Finland

---

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2023:26

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Sonja Kippo, Taru-Anneli Koivisto, Tomi Mäki-Opas, Kai Lehikoinen, Aku-Ville Lehtimäki, Pii Lavikainen, Minea Turtiainen, Janne Martikainen

Språk finska **Sidantal** 78

Referat

Syftet med projektet var att utveckla 1) metoder och beräkningsmodeller för ex-ante ekonomisk utvärdering av aktiviteter för kulturellt välbefinnande, 2) utvärderingskriterier, 3) identifiera behoven av informationsproduktion för att stödja utvärderingen och 4) ge rekommendationer om åtgärder för att utveckla den ekonomiska utvärderingen av aktiviteter för kulturellt välbefinnande i Finland.

Projektet identifierade möjligheter och utmaningar för den ekonomiska utvärderingen av aktiviteter för kulturellt välbefinnande genom intervjuer med intressenter och kartlade nuvarande internationellt forskning om genom en litteraturstudie. Dessutom piloterade projektet de indikatorer för upplevt välbefinnande som identifierats i litteraturen i utvärderingen av effektiviteten av aktiviteter för kulturellt välbefinnande. I det sista delprojektet tillämpades metoder för hälsoekonomisk modellering på den ekonomiska utvärderingen av inkluderande insatser för kulturellt välbefinnande, som ett exempel.

För närvarande är forskningen om effektiviteten hos insatser för kulturellt välbefinnande begränsad och ojämn, både nationellt och internationellt. Aktörer och organisationer på området är villiga att samarbeta om effekterna. Detta kräver konkreta åtgärder och uppbyggnad av den nödvändiga kunskapsbasen för att stärka utvärderingen och mätningen av effekterna av kulturella välbefinnandesinsatser.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord forskning, forskningsverksamhet, kulturellt välbefinnande, kulturellt välbefinnandeaktiviteter, upplevt välbefinnande, välbefinnandekonomi, ekonomisk utvärdering, välbefinnandevägt levnadsår.

ISBN PDF 978-952-383-361-6

ISSN PDF 2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-361-6>

Economic evaluation of cultural well-being activities Further development of evaluation methods in Finland

---

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2023:26

Publisher	Prime Minister's Office		
Author(s)	Sonja Kippo, Taru-Anneli Koivisto, Tomi Mäki-Opas, Kai Lehikoinen, Aku-Ville Lehtimäki, Piia Lavikainen, Minea Turtiainen, Janne Martikainen		
Language	Finnish	Pages	78

Abstract

The project aimed to develop 1) methods and calculation models for the ex-ante economic evaluation of cultural well-being activities, 2) evaluation criteria, 3) identify the needs for information production to support evaluation, and 4) make recommendations for measures to develop the economic evaluation of cultural well-being activities in Finland.

Through stakeholder interviews, the project identified opportunities and challenges for the economic evaluation of cultural well-being activities. Also, it mapped the current effectiveness research on cultural well-being internationally through a scoping review. In addition, the project piloted the perceived well-being indicators identified from the literature in evaluating the effectiveness of cultural well-being activities. The final sub-project applied health economic modelling methods to the economic evaluation of inclusive cultural well-being interventions to provide an example.

Currently, research on the effectiveness of cultural well-being interventions is limited and patchy, both nationally and internationally. However, actors and organizations in the field are prepared for effectiveness-based collaboration. This requires concrete actions and building the necessary knowledge base to strengthen the evaluation and measurement of the effectiveness of cultural well-being activities.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, cultural well-being, cultural well-being activity, perceived well-being, economy of well-being, economic evaluation, well-being-weighted life year

---

ISBN PDF	978-952-383-361-6	ISSN PDF	2342-6799
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

---

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-361-6>

Sisältö

Raportissa käytetyt lyhenteet	7
1 Johdanto	9
2 Selvityshankkeen toiminnan perusta ja tavoitteet	11
3 Työskentelytavat ja menetelmät	12
4 Tuotokset	17
4.1 Asiantuntijatutkimus.....	17
4.2 Kartoittava kirjallisuuskatsaus.....	22
4.3 Koetun hyvinvoinnin mittaaminen ja sen pilotointi kulttuurihyvinvointi- interventiossa	27
4.4 Väestötason hyvinvointivaikutusten ennakointi mallinnuksen avulla.....	34
5 Johtopäätökset	45
Liitteet	52
Liite 1. Teemahaastattelurunko	52
Liite 2. Kirjallisuushakuprosessi	54
Liite 3. Kirjallisuuskatsaukseen hyväksytyt julkaisut.....	55
Liite 4. Kyselylomake	59
Liite 5. Lineaarisen sekamallin tulokset koetun hyvinvoinnin (SWB-10 ja WHO-5) muutoksille lähtötilanteen hyvinvointi huomioiden.....	64
Liite 6. Tilastokeskuksen kuolemanvaaratilasto (Tilastokeskus 2022)	65
Liite 7. SWB-10-mittariin vaikuttavat tekijät estimoituna lineaarisella regressiomallilla .	66
Lähteet	67

RAPORTISSA KÄYTETYT LYHENTEET

ArtWell Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi -hanke

EQ-5D Five-Item EuroQol Scale (terveyteen liittyvän elämänlaadun mittari)

GAF Global Assessment of Functioning Scale (skitsofreniaa sairastavan henkilön sairauden vaikeusastetta kuvaava mittari)

GDPR General Data Protection Regulation (Euroopan Unionin yleinen tietosuojasetus)

HYTE Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

ICECAP-A ICEpop CAPability Measure for Adults (kyvykkyyttä kuvaava mittari)

ICER Incremental Cost-Effectiveness Ratio (inkrementaalinen kustannusvaikuttavuussuhde)

JB I Joanna Briggs Institute (Joanna Briggs -instituutti)

OECD Organization for Economic Cooperation and Development (Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö)

PICOT Population, Intervention, Comparison, Outcome, Time (tutkimusasetelman määrittely ja rajaaminen)

QALY Quality Adjusted Life Year (laatu painotetut elinvuodet)

PRISMA Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (järjestelmällisten katsausten ja meta-analyyseiden suositellut raportointikohteet)

SF-36 Medical Outcomes Short Form Health Survey (terveyteen liittyvän elämänlaadun mittari)

SOTE Sosiaali- ja terveydenhuolto

SROI Social Return on Investment (yhteiskunnallisen investoinnin kannattavuuden arviointimenetelmä)

SRQR Standards for Reporting Qualitative Research (laadullisen tutkimuksen raportointistandardit)

SWB-10 Subjective Well-Being Scale (koettu elämäntyytyväisyys -mittari)

TENK Tutkimuseettinen neuvottelukunta

WHO World Health Organization (Maailman terveysjärjestö)

WHO-5 Well-Being Questionnaire (hyvinvointia kuvaava mittari)

WV Wellbeing Valuation (hyvinvointivaikutusten arvonmäärittäminen)

1 Johdanto

Tutkimustieto taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on lisääntynyt viimeisten vuosikymmenien aikana (Clift ja Camic 2016; Fancourt ja Finn 2019; Fietje ja Stein 2017; Hyyppä ym. 2006). Taide- ja kulttuuritoiminnalla on havaittu olevan mahdollisuuksia edistää laaja-alaisesti osallisuutta, mikä voi ehkäistä syrjäytymistä yhteiskunnassa (Ilmola-Sheppard ym. 2021). Taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä koskeva keskustelu, tutkimus ja kehittämistoiminta on Suomessa vakiintunut viime vuosina käytäväksi kulttuurihyvinvoinnin käsitteen alla (Lehikoinen 2021; Lilja-Viherlampi 2021). Hyvinvoinnin ja turvallisuuden tukeminen eri yhteiskunnan tasoilla on merkittävä tehtävä, johon kulttuurihyvinvointi voi vastata osaltaan (Laitinen 2017; Timonen ym. 2022; Valtioneuvosto 2021).

Kulttuurihyvinvointitoiminnalla tarkoitetaan taide- ja kulttuuriperusteista toimintaa tai palvelua, jonka tavoitteena on edistää yksilön tai yhteisöjen hyvinvointia. Näyttö kulttuurihyvinvointitoiminnan hyvinvointi- ja kustannusvaikutuksista on ollut toistaiseksi rajallista (Laitinen 2017; Timonen ym. 2022). Kulttuurihyvinvointitoiminnan sektorirajoja ylittävä luonne tuo arviointiin omat haasteensa, jotka liittyvät esimerkiksi vaikutusten mittaamiseen ja arvioimiseen (Clift ym. 2021; Ilmola-Sheppard ym. 2021; Jansson 2014). Tämä on heikentänyt kulttuurihyvinvointitoiminnan painoarvoa päätöksenteossa. Tällä hetkellä kulttuurihyvinvointiin liittyvien mittareiden kehitys- ja tutkimustyö on lähinnä yksittäisten paikallisten ja alueellisten kulttuuritoimijoiden vastuulla (Timonen ym. 2022). Taloudelliseen arviointiin tarvitaan yhdessä sovittuja lähestymistapoja ja mittareita, joiden avulla voidaan seurata ja arvioida yksilö-, organisaatio- ja väestötason muutoksia koetussa hyvinvoinnissa.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi -hankkeessa (ArtWell) selvitettiin monimenetelmällisesti kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuteen ja taloudelliseen arviointiin liittyviä tekijöitä. Hyvinvointivaikutusten arviointi ja sen haasteiden selvittäminen on olennaista, jotta kulttuurihyvinvointitoiminnan kehittäminen ja vaikuttavuuden arviointi voivat vahvistua osana yhteiskunnallista päätöksentekoa. Taloudellisen arvioinnin tueksi tarvitaan myös tietoa kulttuurihyvinvointitoiminnan arvottamisen ja järjestämisen poliittisista tekijöistä (Ilmola-Sheppard ym. 2021; ks. Alasuutari 2009; Pirnes 2008; Pritchard 2020). Näitä ovat esimerkiksi saavutettavuuden, tasavertaisuuden ja osallisuuden yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Lisäksi ennakoivaan taloudelliseen arviointiin – olemassa olevan tutkimusnäytön pohjalta – tarvitaan taloudellista arviointia *etukäteen* ennen tarkasteltavana olevan kulttuurihyvinvointitoimen käyttöönottopäätöstä (Birkjær ym. 2020). Tässä hankkeessa otettiin askeleita kohti kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuusperusteisuutta yhteistyössä sidosryhmien kanssa ja tehtiin suosituksia jatkokehittämisestä.

2 Selvityshankkeen toiminnan perusta ja tavoitteet

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi -hanke on osa valtioneuvoston 2022 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpano-ohjelmaa, jonka osana selvitetään ja kehitetään kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisen arvioinnin tilannetta. Hankkeen avulla tuotettiin tietoa poliittisen päätöksenteon tueksi kulttuurihyvinvointitoimien vaikuttavuudesta, mittaamisesta ja arvioinnista.

Tavoitteet olivat seuraavat:

1. kehittää kulttuurihyvinvointitoimien ennakoivassa taloudellisessa arvioinnissa tarvittavia menetelmiä ja laskentamalleja
2. kehittää arvioinnin kriteeristöjä
3. tunnistaa arviointia tukevan tietotuotannon tarpeita
4. tehdä edellä mainittujen tavoitteiden pohjalta toimenpidesuosituksia kulttuurihyvinvointitoimien taloudellisen arvioinnin kehittämiseksi Suomessa.

3 Työskentelytavat ja menetelmät

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi -hanke oli Itä-Suomen yliopiston Vaikuttavuuden talon hallinnoima tutkimus- ja selvityshanke. Hankekumppaneina toimivat Taideyliopisto ja Kulttuurihyvinvointipooli. Hankkeen työryhmän muodosti yhteensä kahdeksan tutkijaa ja projektityöntekijää, jotka työskentelivät koko- tai osa-aikaisesti hankkeessa. Hankkeen ohjausryhmä koostui yhdeksästä jäsenestä, joista viisi oli kutsuttu opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja sosiaali- ja terveysministeriöstä. Hanke toteutettiin hankesuunnitelman mukaisesti Itä-Suomen ja Taideyliopiston tutkijoiden yhteistyönä, hyödyntäen heidän taide-, kulttuuri- ja HYTE-tutkimuksen alueiden osaamistaan kulttuurihyvinvointitoiminnasta, vaikuttavuudesta ja taloudellista arvioinnista. Kulttuurihyvinvointipooli vastasi hankkeen viestinnästä, jota toteutettiin yhteistyössä kaikkien hanketoimijoiden ja sidosryhmien kesken.

Hankkeelle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi hanke jakautui kolmeen osahankkeeseen:

1. kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin liittyvien tekijöiden ja mekanismien tunnistaminen, mittaaminen ja arviointi – mahdollisuudet ja haasteet
2. kartoittava kirjallisuuskatsaus kulttuurihyvinvointitoimien taloudellisessa arvioinnissa käytetyistä menetelmistä ja lähestymistavoista
3. kokonaishyvinvoinnin mittaamisen ja arvottamisen lähestymistapojen soveltaminen kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisessa arvioinnissa – case-esimerkit.

Osahankkeen 1 vastuutahona toimi Taideyliopisto, osahankkeesta 2 vastasivat yhdessä Taideyliopisto ja Itä-Suomen yliopisto, ja osahankkeesta 3 vastuussa oli Itä-Suomen yliopisto. Jokaisesta osahankkeesta tehtiin tutkimussuunnitelma tai -protokolla. Hankkeen etenemistä ja osatavoitteisiin pääsyä seurattiin taulukkolaskentapohjaisen työkalun,

tilannekuvan ja hankesuunnitelmaa seuraavien käytännöllisten askelmerkkien avulla. Yhteiset tietoturvalliset verkkopohjaiset työskentelyalustat, säännölliset viikoittaiset etä-neuvottelut, aktiivinen viestintä ja prosessikirjoittaminen tukivat hankkeen toteuttamista. Osahankkeille 1 ja 3 luotiin tietosuojaseloste ja aineistonhallintasuunnitelma, ja hankkeen aineistoja käsiteltiin niiden mukaisesti. Itä-Suomen yliopisto oli vastuussa muusta hankkeen yhteydessä tuotetusta raportointi-, kirjanpito-, muistio- ja taloustietojen säilytyksestä.

Hankkeen teoreettinen viitekehys koostettiin tutkimussuunnitelmavaiheessa ja viimeisteltiin osahankkeiden 1 ja 2 toteutuksen aikana. Keskeisiä käsitteitä pohdittiin ja niiden määritelmät koostettiin monimenetelmäisen tutkimusprosessin (Creswell ja Plano 2011; Grove ym. 2013, 208–212) aikana yhteistyössä kaikkien tutkijoiden kesken, ja ne on kuvattu käsitelaatikossa sivulla 13. Tutkimus- ja selvitystyö toteutettiin osahankkeissa seuraavasti: Ensimmäisenä osatutkimuksena toteutettiin asiantuntijalähtöinen tutkimus yhteistyössä avaintoimijoiden eli eri yhteiskunnallisilla sektoreilla kulttuurihyvinvointitoimintaa toteuttavien tahojen kanssa. Toinen osatutkimus oli kartoittava kirjallisuuskatsaus kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisesta arvioinnista. Kolmas osatutkimus pilotoi koetun hyvinvoinnin mittaria ja mallinsi kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutusten arviointia kahta case-arviointiesimerkkiä käyttäen. Osahankkeet muodostivat kokonaisuuden, joka tuotti moninäkökulmaista tietoa kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden ja taloudellisen arvioinnin mahdollisuuksista ja haasteista, jotka liittyvät päätöksentekoon ja jatkotoimenpiteisiin.

Hankkeen ohjausryhmä seurasi ja arvioi hankkeen etenemistä ja toteutumista sekä edisti tulosten levittämistä. Ohjausryhmätyöskentelyn lisäksi yhteistyötä tehtiin laaja-alaisesti eri sidosryhmien ja avainasiantuntijoiden kanssa sekä Suomessa että kansainvälisesti. Sidosryhmiin kuuluivat esimerkiksi Taikusydän-verkosto, Taiteen edistämiskeskus, Kuntaliitto, sairaanhoitopiirien edustajia sekä muita alueellisia ja kunnallisia toimijoita ja organisaatioita. Kansainvälistä yhteistyötä tehtiin muun muassa The Nordic Arts & Health Research Networkin ja WHO:n Euroopan toimiston kanssa. Osahankkeisiin 1 ja 3 osallistuneiden asiantuntijoiden tunnistetietoja ei tuoda ilmi hankeraportoinnissa tutkimusalueen luonteen vuoksi.

Viestinnän ja vuorovaikutuksen tarkoituksena oli viestiä hankkeessa tehdystä työstä sidos- ja kohderyhmille sekä kerätä toimijoilta tarvittavaa tietoa selvitystyön toteuttamiseksi. Viestintää toteutettiin hankkeelle laaditun viestintäsuunnitelman pohjalta. Hankkeelle avattiin suomen- ja englanninkieliset verkkosivut Itä-Suomen yliopiston UEF Connect-palvelussa. Lisäksi Taideyliopiston, Kulttuurihyvinvointipoolin ja Vaikuttavuuden talon nettisivuilla julkaistiin esittelysivut hankkeesta. Viestinnässä hyödynnettiin Itä-Suomen yliopiston, Taideyliopiston, Kulttuurihyvinvointipoolin sekä Taiteen Sulattamo ry:n omia viestintäkanavia, kuten verkkosivuja, sosiaalisen median kanavia (Twitter, Facebook),

uutiskirjeitä, blogia sekä tiedotteita. Hankkeelle luotiin visuaalinen ilme, jota käytettiin ulkoisessa viestinnässä. Viestinnässä hyödynnettiin myös yhteistyötahojen viestintäkanavia, kuten Taikusydän-verkoston uutiskirjettä. Hanketoimijat esittelivät hanketta sidosryhmille erilaisissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa koko hankkeen ajan. Osahankkeiden keskeisimmistä tuloksista kirjoitettiin Itä-Suomen yliopiston Puheenvuoroja-blogissa julkaistut blogikirjoitukset. Hankkeen tulokset esiteltiin sidos- ja kohderyhmille avoimessa seminaarissa huhtikuussa 2023. Hankkeen tuloksista laadittiin tiedote sekä tulosten pohjalta toimenpidesuosituksia.

Hankkeessa kehitettiin kaksi koetun hyvinvoinnin ja taloudellisen arvioinnin case-arviointiesimerkkiä yhteistyössä Mieliteko-ohjelman ja Kaikukortin kanssa. Mieliteko on kehitysohjelma, joka keskittyy erityisesti ennaltaehkäisevään toimintaan ja jonka tavoitteena on edistää mielen hyvinvointia sekä vähentää päihteiden käyttöä ja päihdemyönteisyyttä Pohjois-Savossa. Hyvinvointia edistetään kehittämällä ja vahvistamalla kuntien palvelurakenteita ja tukemalla kuntien työntekijöitä yhteistyössä järjestöjen, yhdistysten, yritysten sekä kulttuuri- ja urheilupalveluiden kanssa. [Mieliteko-ohjelman](#) mahdollistaa Hyvällä mielellä Pohjois-Savo 2021–2030-hanke, jonka päärahoittajina ovat Euroopan sosiaalirahasto ja valtio. Ohjelman osatoteuttajia ovat Itä-Suomen yliopisto, Savonia-ammattikorkeakoulu ja Humanistinen ammattikorkeakoulu. (Mieliteko-ohjelma 2023.)

Kaikukortti on esimerkki saavutettavuutta, hyvinvointia ja henkilökohtaista taide-, kulttuuri- ja liikuntasuhdetta edistävästä kulttuurihyvinvointi- ja liikuntatoiminnasta. Sen tavoitteena on edistää pienituloisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua taide-, kulttuuri- ja liikuntapalveluihin Kaikukortti-verkostoon lukeutuvilla alueilla. Hyvä Käytäntö -palkinnon voittanut Kaikukortti-toimintamalli (Talentia 2018) on osa Kulttuuria kaikille -palvelua, jota ylläpitää Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. Kaikukortin voivat saada yli 16-vuotiaat Kaikukortti-verkoston sosiaali- ja terveydenhuollon, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen, sote-järjestöjen sekä diakoniatyön ja hyvinvointitoimialan asiakkaat. Kaikukortti-toimintaa koordinoivat uudet hyvinvointialueet paikallisesti Kaikukeskusten tuella. Päärahoittajana on opetus- ja kulttuuriministeriö, ja hyvinvointialueet osallistuvat [Kaikukanta](#)-tiedonkeruujärjestelmän ja [Kaikukortti.fi](#)-sivuston ylläpitokustannuksiin. (Kaikukortti 2023.)

Keskeisiä käsitteitä

Kulttuurihyvinvointi

Kulttuurihyvinvointi on laaja-alainen sateenvarjokäsite, jolla tarkoitetaan 1) taiteen ja kulttuurin yhteyttä ihmisen koettuun hyvinvointiin, 2) yhteisöllistä ja sektorirajat ylittävää toimintaa taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla sekä 3) ilmiötä, jossa kulttuuri ja taide välittävät tai kantavat hyvinvointiin liittyviä merkityksiä. Kulttuurihyvinvoinnin toteutumisen edellytyksenä on henkilökohtainen taidesuhde, jolla tarkoitetaan yksilön elämän aikana kehittyvää suhdetta taiteeseen ja kulttuuriin.

Kulttuurihyvinvointitoiminta

Kulttuurihyvinvointitoiminta on ihmisen merkityksellistä toimintaa taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla. Kulttuurihyvinvointitoiminta on 1) taide- ja kulttuuriperusteista toimintaa, jonka tavoitteena on edistää yksilön tai yhteisöjen terveyttä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia, sekä 2) palvelua, jota eri ammattiryhmät voivat tuottaa laaja-alaisesti ja monikanavaisesti. Kulttuurihyvinvointitoiminta eroaa yleisemmästä kulttuuri- ja taide-toiminnasta siten, että siinä on selkeä, julki lausuttu hyvinvointitavoite tai -palvelulupaus.

Koettu hyvinvointi

Koettu hyvinvointi tarkoittaa ihmisen kokemusta elämänlaadustaan. Sitä voidaan tarkastella ihmisen tekemän oman arvion, hänen kokemiensa tunteiden tai psykologisen toimintakyvyn näkökulmista. Tässä hankkeessa keskitymme ihmisen itsensä raportoimaan elämäntyytyväisyyteen (SWB-10) ja hänen kokemiinsa tunteisiin (WHO-5).

Hyvinvointitalous

Toiminta- ja ajattelutapa, jonka avulla voidaan edistää laaja-alaisesti kaikille kuuluvaa sosiaalista, taloudellista ja kestävästä hyvinvointia. Hyvinvointitalouden kokonaisvaltainen lähestymistapa hyvinvointiin ja osallisuuteen resonoi erityisen hyvin kulttuurihyvinvointialan eli kulttuurin, terveyden ja hyvinvoinnin yhteyksiä painottavan systeemisen toiminnan kanssa.

Taloudellinen arviointi

Prosessi, jossa systemaattisesti tunnistetaan, mitataan, arvotetaan ja vertailaan vähintään kahden vaihtoehtoisen toiminnon käyttämiä resursseja ja niillä aikaan saatuja vaikutuksia. Taloudellisen arvioinnin tavoitteena on löytää kustannusvaikuttavin toimintatapa käytettävissä olevat resurssit ja tutkimusnäyttö huomioiden.

Hyvinvointipainotettu elinvuosi (WALY)

Hyvinvointipainotettu elinvuosi (*Wellbeing Adjusted Life Year*) perustuu koetun hyvinvoinnin mittaamiseen. Siinä painotetaan elinvuosia yksilön koeman kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta.

4 Tuotokset

4.1 Asiantuntijatutkimus

Asiantuntijatutkimus tarkasteli kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita. Tavoitteena oli tunnistaa kulttuurihyvinvointitoimien kustannusvaikuttavuuteen ja -hyötyyn yhteydessä olevia tekijöitä ja vaikutusmekanismeja, kuvata niiden tunnistamiseen ja mittaamiseen liittyviä haasteita, jäsentää eroja ja yhtäläisyyksiä, joita on avaintoimijoiden taloudelliseen arviointitietoon liittyvillä tarpeilla ja tavoitteilla, sekä kartoittaa tietotuotannon kehitystarpeita taloudellisen arviointitoiminnan kehittämiseksi. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Mitä lähtökohtia on kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisessa arvioinnissa?
2. Millaisia haasteita on kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisessa arvioinnissa?
3. Mitä mahdollisuuksia on kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisessa arvioinnissa?

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellista arviointia tutkittiin tässä osahankkeessa laadullisin menetelmin. Sidosryhmien edustajia kutsuttiin osallistumaan tutkimukseen harkinnanvaraisella ja lumipallo-otannalla (Creswell 2014, 189). Nämä avaintoimijat tulivat kulttuurihyvinvointitoiminnan kannalta keskeisiltä hallinnonaloilta, kuten kulttuuri-, kasvatus- ja opetus- sekä terveys- ja sosiaalialoilta. Avaintoimijoiden tunnistamiseen sovellettiin verkostotekniikkaa (ks. Ishak ja Abu Bakar 2014), ja kriteerit tutkimukseen osallistujille olivat, että 1) henkilö henkilö työskentelee tai on työskennellyt asiantuntijana jollakin keskeisellä kulttuurihyvinvointiin liittyvällä hallinnonalalla tai alueen sidosryhmiin kuuluvan organisaation palveluksessa ja 2) henkilöllä on tietoa ja kokemusta kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuuteen ja taloudelliseen arviointiin liittyvistä aihealueista.

Aineistonkeruussa noudatettiin hyvän tieteellisen käytännön mukaisia periaatteita (TENK 2019), EU:n tietosuoja-asetusta (GDPR, tietosuoja-asetus 2016/649) ja vastuuintituutioiden hyviä käytänteitä ja eettisiä ohjeita. Aineistonkeruu alkoi osallistavalla sidosryhmätyöpajalla, jonka ensimmäisessä osassa kerättiin sidosryhmien näkemyksiä kulttuurihyvinvointitoimien mahdollisista vaikutusmekanismeista ja niiden yhteyksistä odotettavissa oleviin kustannus- ja hyvinvointivaikutuksiin. Toisessa osassa arvioitiin

yhteistyössä sidosryhmien kanssa mahdollisuuksia muuntaa kulttuurihyvinvointitoimien vaikutusmekanismeja mitattavaan muotoon ja tunnistaa tietotuotannon kehittämistarpeita taloudellisen arvioinnin tueksi.

Kaikki työpajan osallistajat (n = 25) antoivat suostumuksensa jatkohaastatteluun, ja kaksi heistä valikoitui syvähaastatteluun. Harkinnanvaraisella lumipallo- ja verkosto-otannalla valittiin haastateltavaksi seitsemän henkilöä, jotka eivät osallistuneet sidosryhmätyöpajaan. Syvähaastatteluihin osallistui siis yhteensä yhdeksän haastateltavaa. Haastateltuja varten tutkimusryhmä kehitti puolistrukturoidun teemahaastattelurungon (Braun ja Clarke 2006; Creswell 2014), jonka teemat ja kysymykset johdettiin tutkimussuunnitelmasta (haastattelukysymykset liite 1). Haastattelurungon muotoiluun käytettiin WHO:n taiteen, kulttuurin, hyvinvoinnin ja terveyden yhteyksiä tutkivan raportin sisällöllistä jaoteltua (Fancourt ja Finn 2019), joka liittyy suomalaisen sosiaali- ja terveysjärjestelmän ja kulttuurihyvinvointitoiminnan painopistealueiden kanssa (ks. Koivisto ym. 2020).

Osahankkeen aineisto sisälsi työpajan muistiinpanot (Excel-tilukointi, 11 sivua), työpajan loppukeskustelun (Zoom-tallenne, 42 min) ja syvähaastattelut (Zoom-tallenteet, 7 t 29 min). Litteroinnin jälkeen osahankkeen aineisto pseudonymisoitiin ja analysoitiin osahanketta varten kehitetyllä matriisipohjaisella temaattisella analyysillä (Braun ja Clarke 2006; Groenland 2014). Ensin koko aineisto koodattiin ja taulukoitiin raakamatriisiksi haastateltuja varten kehitettyjen seitsemän teeman mukaan. Seuraavaksi taulukoitiin ristikkäismatriisi, jossa temaattista aineistoa kategorisoitiin tutkimustehtävän osa-alueiden mukaan. Kolmannella analyysikerroksella teemoja tarkasteltiin viidellä eri kulttuurihyvinvoinnin yhteiskunnallisella ja tietotuotannon tasolla. Lopuksi tulokset raportoitiin tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä, kokonaisuudesta esiin nousevaa uutta sisältöä tulkittiin ja luotettavuutta arvioitiin laadullisen raportoinnin standardeja seuraten (SRQR, O'Brien ym. 2014).

Lähtökohtia kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin. Tutkimustulosten mukaan kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden arviointi, mittaaminen ja tietotuotanto ovat vasta aluillaan. Avaintoimijoilla on kuitenkin valmiuksia ja pyrkimystä kehittää kulttuurihyvinvointitoimintaa vaikuttavuuden ja taloudellisen arvioinnin näkökulmasta. Vaikuttavuuteen ja arviointiin liittyvä tiedolla johtaminen ja tutkimustyö tarvitsevat jatkossa ohjausta, tukea ja täydennyskoulutusta kaikilla kulttuurihyvinvointiin liittyvillä yhteiskunnallisilla tasoilla ja sektoreilla. Poikkisektorisessa yhteistyössä on paljon mahdollisuuksia, mutta myös haasteita ja tiedon puutetta, jotka liittyvät erityisesti kunnalliseen, alueelliseen ja valtakunnalliseen päätöksentekoon, palveluiden järjestämiseen ja toteuttamiseen. Eri sektorien organisaatioissa tarvitaan enemmän ymmärrystä kulttuurihyvinvointitoiminnasta ja sen johtamisesta, jotta arviointia voitaisiin hyödyntää paremmin tiedolla johtamisessa.

Kulttuurihyvinvointitoiminta on laaja ja moniulotteinen käsite ja toiminta-alue, jota asiantuntijat tarkastelivat 1) yhteiskunnallisesta ja 2) terveys- ja hyvinvointinäkökulmasta. Asiantuntijoiden kuvaukset kulttuurihyvinvointitoiminnasta vaihtelivat: se määriteltiin yleisimmin ihmisen hyvinvointiin vaikuttavana merkityksellisenä toimintana taiteen ja kulttuurin konteksteissa; lisäksi kulttuurihyvinvointia edistävää erityistä palvelutoiminnan aluetta kuvattiin useimmiten eri ammattiryhmien toteuttamana kulttuurihyvinvointipalveluna vaihtelevissa toimintaympäristöissä (esim. ikäihmisten palvelut, maahanmuuttopalvelut, nuorisotyö, vammaistyö). Yhteiskunnallinen näkökulma sisälsi myös kulttuuripoliittisia ja taiteen ja kulttuurin autonomiaan liittyviä näkemyksiä, esimerkiksi kulttuuriin oikeuksiin, tasavertaisuuteen ja saavutettavuuteen liittyvät pohdinnat.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna tunnistettiin sellaisia taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuvien ryhmien tarpeita, jotka liittyivät erityisesti 1) syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisyyn, 2) osallisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden tukemiseen sekä 3) yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunteen lisäämiseen. Toimintaympäristöjen ja asiakasryhmien moninaisuus on merkittävä haaste kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointitoiminnalle. Toimintaa arvioivan tulee tunnistaa kyseiselle toimintaympäristölle keskeiset piirteet, joita määrittävät toiminnan luonne, yhteistyössä sovitut tavoitteet sekä asiakasryhmät ja heidän tarpeensa. Sosiaalinen hyvinvointi tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon kulttuurihyvinvointitoiminnan arvioinnissa ja mittaamisessa.

Terveys- ja hyvinvointinäkökulmasta asiakasryhmien tarpeita tunnistettiin 1) ehkäisevien palvelujen, 2) sairauden hoidon ja hallinnan sekä 3) terapian ja kuntoutuksen konteksteissa. Asiantuntijoiden mukaan kulttuurihyvinvointitoiminnan ja taideterapioiden erityisosaaminen esimerkiksi kuntoutuksen ja erityissairaanhoidon alueella vaatii erityisasiantuntijuutta. Ehkäisevissä palveluissa (esim. ehkäisevässä mielenterveys- ja päihdetyössä ja terveysviestinnässä) kokeellisempi taide- ja kulttuuritoiminta ja vaikuttavuuden tutkimus voivat asiantuntijoiden mukaan olla tarkoituksenmukaisempia tällä hetkellä, koska alueelta on vähemmän tutkimustietoa saatavilla.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan tietotuotannon kehitystarpeet. Tulosten mukaan taloudellinen arviointi ja sen kehittäminen voidaan nähdä pääomana, jonka avulla kulttuurihyvinvointitoiminta voi kiinnittyä osaksi julkisia palveluja ja hyvinvointitaloutta. Tutkimukseen osallistuneilla sidosryhmillä ja avainasiantuntijoilla on kulttuurihyvinvointiin liittyvää osaamista yhteiskunnallisen palvelu- ja tietotuotannon eri tasoilla. Taiteen ja kulttuurin toimijoiden osallisuus päätöksentekoon tukee taloudellisen arvioinnin ja resursoinnin oikeudenmukaisuutta. Kulttuurihyvinvointitoimintaan soveltuvia arviointi- ja mittaamisenmenetelmiä voidaan kehittää moniammatillisten oppimisprosessien avulla niin yksilöllisellä, alueellisella kuin väestötasollakin. Näihin oppimisprosesseihin, joissa voidaan kokeilla ja pilotoida uusia lähestymistapoja ja arviointimenetelmiä, osallistuvat järjestämisvastuussa olevat toimijat ja sidosryhmät, jotka voivat vaihdella aina kuntien teknisistä

ja rakennustoimialoista kolmannen sektorin järjestöihin. Asiantuntijoiden mukaan kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointivastuuta tulisi jakaa tasapuolisemmin eri sektoreiden ja toimialojen kesken. Yhteisöllisyyttä ja turvallisuuden tunnetta edistävät ympäristöt tunnustettiin muiden jo aikaisemmin tunnustettujen vaikuttavuustekijöiden rinnalla tärkeäksi osa-alueeksi tulevassa tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointiin liittyvän tietotuotannon kehitystarpeita ja vastuutoimijoita eri yhteiskunnallisilla tasoilla on kuvattu taulukossa 1.

Ymmärryksen lisääminen ja tietotuotannon tukeminen monisektorisesti edellyttävät tutkimus-, kehitys- ja muutostoiminnasta vastaavien tahojen, alueellisesta toiminnasta ja arvioinnista vastaavien, palveluiden järjestäjien sekä palveluiden tuottajien yhteistä koordinointia, kommunikointia ja kehittämistyötä. Kulttuurihyvinvointitoiminnan koulutuksen, hyvien käytänteiden ja menetelmien kehittämisen ei tulisi olla vain kulttuurihyvinvoinnin yksittäisten toimijoiden vastuulla, vaan myös sitä tulisi kehittää eri sektoreilla, esimerkiksi sosiaali- ja terveysaloilla sekä kasvatusalloilla.

Taulukko 1. Hankkeessa tunnistetut kulttuurihyvinvointitoiminnan arviointiin liittyvän tietotuotannon kehitystarpeet ja vastuutoimijat (osahanke 1).

Tietotuotannon taso/alue	Kehitystarpeet	Vastuulliset avaintoimijat/ verkosto
Koulutus, käytänteet ja menetelmät	Implementointi, käytettävyys, menetelmäosaaminen	Kulttuurihyvinvointiala, sote-alat, kasvatusta ja koulutus, muut mahdolliset sektorit
Palveluiden tuottaminen	Operationalisointi	Palveluista ja palvelutarjottimista vastaavat toimijat
Palveluiden järjestäminen	Strateginen johtaminen	Kunnat ja alueelliset toimijat, Soteku*-työryhmät, eri sektoreiden kulttuurihyvinvointikoordinaattorit
Alueellinen arviointi ja vertailu	Tiedon saatavuus ja vertailu	Hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat ja muut alueelliset toimijat eri sektoreilta
Tutkimus, kehitys- ja innovaatiotoiminta	Tiedon muodostus ja organisointi, laajat tutkimukselliset ja empiiriset asetelmat	Korkeakoulut, yliopistot, tutkimuslaitokset, tutkimusverkostot
Valtio-ohjaus	Vaikuttavuuden tietopohja ja tiedon laatu	Valtioneuvosto, ministeriöt ja muut institutionaaliset toimijat

*sosiaali-, terveys- ja kulttuurihyvinvointipalvelut

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisen arvioinnin mahdollisuudet ja haasteet.

Tutkimustulosten mukaan ajatus kulttuurihyvinvointitoiminnan arvioinnista ja mittaamisesta voi tuntua vieraalta monelle taide- ja kulttuurialan toimijalle, ja siihen saattaa liittyä tiedostavan kriittisyyden lisäksi myös implementaatiota eli toimintatapojen käyttöönottoa estäviä tekijöitä, kuten tietämättömyyttä ja pelkoa arvioinnin seurauksista. Vaikka toimijoilla on arviointiin tarvittavia valmiuksia kaikilla kulttuurihyvinvointitoimintaan liittyvillä sektoreilla, tarvitaan vielä avointa keskustelua, täydennyskoulutusta ja lisätietoa arvioinnin kehittämisestä ja toteuttamisesta.

Asiantuntijat kuvasivat kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellista vaikuttavuutta yleisimmin kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vahvistumisen kautta. Kulttuurihyvinvointitoiminnan kustannusvaikuttavuuden tekijöistä tunnistettiin mm. sellaisia, jotka liittyivät terveyskäyttäytymiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja turvallisuuden edistämiseen. Taloudellisen arvioinnin lähtökohtana voivat olla esimerkiksi ne kustannukset, joita on kertynyt toiminnan järjestäjälle tai siihen osallistuneelle. Taloudellisessa arvioinnissa voisi asiantuntijoiden mukaan hyödyntää myös euromääräisiä kustannusarvioita, jotka liittyvät esimerkiksi laitostaksoihin, sairauspoissaoloihin ja lääkkeiden käytön vähentymiseen. Lisäksi vaihtoehtokustannuksia on mahdollista arvioida resurssien jakamiseen liittyvien vaihtoehtojen kuvaamisen ja arvottamisen yhteydessä.

Yhteenveto. Vaikka kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden arviointi, mittaaminen ja tietotuotanto on vasta aluillaan Suomessa, avaintoimijoilla on valmiuksia osallistua alueen yhteiskehittämiseen. Taloudelliseen arviointiin ja vaikuttavuuteen liittyviä tekijöitä ja vaikutusmekanismeja tunnistettiin laajalti kulttuurihyvinvoinnin monisektoriselta alueelta, mutta arviointiin liittyvä osaaminen, arvottaminen ja arvioinnin toteuttaminen on epäyhtenäistä ja hajanaista. Tietotuotanto ja siihen liittyvä tiedolla johtaminen on asiantuntijoiden mukaan myös puutteellista, ja arvioinnin kehittämiseen ja toteuttamiseen tarvitaan avointa keskustelua, täydennyskoulutusta ja täsmällisempää tietoa. Asiantuntijat kuvasivat kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellista vaikuttavuutta yleisimmin niin, että toiminta vahvistaa kokonaisvaltaista hyvinvointia. Toisessa osahankkeessa tarkastellaan kansainvälistä tutkimusta kulttuurihyvinvointitoiminnan hyvinvointivaikutusten taloudellisen arvioinnin näkökulmasta.

4.2 Kartoittava kirjallisuuskatsaus

Tämän osahankkeen tarkoituksena oli kuvata menetelmiä ja lähestymistapoja, joita on käytetty kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisessa arvioinnissa. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Mitä aiempaa tutkimusta kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisesta arvioinnista on saatavilla?
2. Miten vaikuttavuus ilmenee kulttuurihyvinvointitoiminnassa?
3. Miten kulttuurihyvinvointitoiminnassa on arvioitu taloudellista arviointia?

Kirjallisuuskatsaus toteutettiin kartoittavana katsauksena (*scoping review*), jossa muodostettiin yleiskuva kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisesta arvioinnista ja siihen liittyvistä tutkimusasetelmista. Kartoittava kirjallisuuskatsaus on sopiva menetelmä kuvaamaan monimutkaisia tutkimusaiheita, joista ei ole tehty vielä perusteellista tutkimusta tai kirjallisuutta ei ole karttunut vielä riittävästi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toteuttamista varten (Aromataris ym. 2020; Levac ym. 2010; Peters ym. 2022). Lisäksi kartoittavalla katsauksella voidaan tunnistaa tutkimustarpeita sekä tukea päätöksentekoa (Peters ym. 2022). Kartoittavan katsauksen vaiheet olivat 1) tutkimustehtävän ja -kysymysten muodostaminen, 2) tiedonhaku ja tarkoituksenmukaisen tiedon määrittely, 3) tutkimustiedon ja -julkaisujen valinta, 4) tutkimusaineiston koonti ja kartoittaminen ja 5) tutkimusaineiston analyysi ja raportointi (Colquhoun ym. 2014; Levac ym. 2010; Peters ym. 2022). Kartoittavaan katsaukseen suositeltavaa konsultaatiota toteutettiin hankkeen viestintäyhteistyössä.

Kirjallisuushaku toteutettiin englannin kielellä järjestelmällisesti (Moher ym. 2015; Page ym. 2021; Shamseer ym. 2015) Dimensions-, ProQuest-, GoogleScholar-, EBSCO- ja PubMed-tietokantoihin ja hakupalveluihin toukokuun 2022 aikana. Järjestelmällisen haun jälkeen tehtiin manuaalinen eli kartoittava haku muista lähteistä, jotta tutkimuskysymyksiin pystyttäisiin vastaamaan mahdollisimman kattavasti (kirjallisuushakuprosessi liite 2). Katsaukseen otettiin mukaan englannin kielellä julkaistut vertaisarvioidut tutkimusartikkelit vuosilta 2002–2022. Mukaan hyväksyttiin sisäänottokriteereitä seuraten kaikki tutkimusasetelmat ja -menetelmät, jotka tarkastelevat kulttuurihyvinvointitoimien taloudellista arviointia, kaikki populaatiot, interventiot (myös taideterapiainterventiot ja taideterapeuttiset prosessit), toimintaympäristöt ja prevention tasot sekä kaikki tutkimusosapuolet ja näkökulmat. Lisäksi kaikista julkaisuista tuli olla todennettavissa 1) kulttuurihyvinvointitoiminnan alueeseen liittyvää taide- ja kulttuuri-toimintaa ja ainakin toinen seuraavista: 2) koettu hyvinvointi, elämänlaatu (vaikuttavuus) tai 3) taloudellinen arviointi (kustannusvaikuttavuus, taloudelliset näkökulmat).

Katsaukseen mukaan otettujen julkaisujen analyysissä sovellettiin temaattista analyysiä (Braun ja Clarke 2006; Creswell 2014). Vaiheet olivat seuraavat: aineisto luettiin läpi useaan otteeseen, tutkimustehtävän mukaiset teemat tunnistettiin aineistosta, teemoja koodattiin ja kategorisoitiin tutkimuskysymysten mukaisesti ja tulokset raportoitiin sekä narratiivisesti että taulukkomuodossa. Aineiston analyysin toteutti kaksi tutkijaa. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastattiin erottamalla aineistosta julkaisu- ja kuvailutiedot ja julkaisuissa määritellyt kulttuurihyvinvointitoiminnan muodot. Toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen vastattiin koodaamalla tulosten ja mittareiden kuvauksia. Aineistosta kategorisoitiin tutkimuskysymysten mukaisesti erityisesti vaikuttavuutta ja taloudellista arviointia koskevaa temaattista sisältöä, huomioiden koettu hyvinvointi ja elämänlaatu.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi tutkimusalueena. Katsaukseen valikoitui yhteensä kuusitoista tutkimusta, joista kuudessa tutkittiin kulttuurihyvinvointitoiminnan alueelle kuuluvia taide- ja kulttuuri-interventioita (Baker ym. 2019; Çulhaçik ym. 2021; Demirbatir ym. 2013; Ellis-Hill ym. 2019; McGrath ja Stevens 2019; Solé ym. 2010), yhdessä ryhmätaideterapiaa (Crawford ym. 2012) ja yhdeksässä väestötason muutoksia hyvinvoinnin ja kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen välillä (Cuyper ym. 2012; Fujiwara ym. 2014; Hand 2018; Lee ja Heo 2020; Michalos ja Kahlke 2008; Tymoszuk ym. 2019; Wang ym. 2020; Wheatley ja Bickerton 2017; Wheatley ja Bickerton 2019). Yksi interventiotutkimus (Solé ym. 2010) vertaili tämän lisäksi musiikkikasvatusta ja ehkäisevää musiikkiterapiaa. Katsaukseen valikoituneista tutkimuksista yksi oli kesken olevan tutkimuksen protokolla (Baker ym. 2019), jonka tutkimusaineistoa on kerätty viidessä eri maassa. Muista tutkimuksista kahdeksan oli toteutettu Isossa-Britanniassa ja kaksi Turkissa. Norjassa, Etelä-Koreassa, Australiassa ja Espanjassa oli toteutettu yksi tutkimus kussakin maassa. Cuyperin ja kumppaneiden (2012) Norjassa toteuttamaa tilastotutkimusta lukuun ottamatta yhtään tilasto- tai väestötason tutkimusta tai empiiristä interventiotutkimusta ei ollut toteutettu Pohjoismaissa. Tutkimusaluetta on havainnollistettu taulukolla (liite 3).

Kulttuurihyvinvointitoiminnan käsite näyttäytyi taloudellisen arvioinnin näkökulmasta julkaisuissa monitahoisena, ja siihen osallistuvien toimijuus ja osallisuuden luonne vaihtelivat. Julkaisuissa tutkittiin hyvinvoinnin edistämiseen kehitettyjä taide- ja kulttuuripalveluiden muotoja ja niiden vaikuttavuutta, mutta myös esimerkiksi kulttuuri- ja taidepalvelujen hyvinvointivaikutuksia väestötasolla. Sen vuoksi kulttuurihyvinvointitoiminnan laaja-alaista sisältöä havainnollistettiin ja tematisoitiin katsauksessa sateenvarjokäsitteen avulla.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuus. Kulttuurihyvinvointitoiminnan yhteys koettuun hyvinvointiin tai elämänlaatuun sekä sen eri osa-alueisiin oli julkaisuissa monitahoinen. Hyvinvointivaikutuksia käsittelevät keskeiset julkaisujen mittarit on koottu liitteenä olevaan taulukoon (liite 3). Julkaisuissa oli eroavaisuuksia siinä, miten kulttuuri- ja

taidetoiminnan ja -palvelujen sisältö ja aktiivisuus määriteltiin. Näiden julkaisuihin liittyvien aineiston ominaisuuksien takia kulttuurihyvinvointitoiminnan yhteydestä hyvinvointiin ei voida tehdä kattavia johtopäätöksiä. Voidaan kuitenkin todeta, että säännöllinen kulttuuriin ja taiteisiin osallistuminen oli myönteisesti yhteydessä hyvinvointiin (Cuyppers ym. 2012; Tymoszuk ym. 2019; Wheatley ja Bickerton 2019).

Kulttuurihyvinvointitoiminta edisti valtaosassa julkaisuista koettua hyvinvointia tai elämänlaatua ja sen eri osa-alueita. Kulttuurihyvinvointitoiminnan myönteisiä yhteyksiä hyvinvointiin oli raportoitu runsaasti (ks. liite 3). Yhteensä kolmessa julkaisuissa (Crawford ym. 2012; Demirbatir ym. 2013; Solé ym. 2010) interventiot eivät tuottaneet toivottua hyvinvoinnin muutosta tutkittavilla henkilöillä. Koettua hyvinvointia mitattiin erilaisilla itseraportoitavilla mittareilla, joiden avulla vastaaja arvioi onnellisuuttaan (Demirbatir ym. 2013; Hand 2018; Michalos ja Kahlke 2008; Wheatley ja Bickerton 2017) tai tyytyväisyytään elämäänsä (Cuyppers ym. 2012; Çulhacik ym. 2021; Demirbatir ym. 2013; Fujiwara ym. 2014; Michalos ja Kahlke 2008; Tymoszuk ym. 2019; Wang ym. 2020; Wheatley ja Bickerton 2017; Wheatley ja Bickerton 2019). Koetun hyvinvoinnin mittaamiseen oli hyödynnetty eniten (n = 6) mittaria, jolla vastaaja arvioi yhden kysymyksen avulla omakohtaista kokemustaan elämäntyytyväisyydestään.

Koetun hyvinvoinnin lisäksi kulttuurihyvinvointitoimintaa tarkasteltiin suhteessa elämänlaatuun ja sen eri osa-alueisiin. Vaikuttavuutta ja siihen liittyviä tekijöitä kuvataan tarkemmin liitteessä 3. Käytetyt mittarit vaihtelivat julkaisuissa:

- Elämänlaatua mitattiin esimerkiksi *Satisfaction with the overall quality of life* (Michalos ja Kahlke 2008; Lee ja Heo 2020) ja *Kidscreen-27 questionnaire* (McGrath ja Stevens 2019) -mittareilla.
- Psykkistä elämänlaatua tarkasteltiin julkaisuissa muun muassa kielteisten tuntemusten (Baker ym. 2019; Crawford ym. 2012; Çulhacik ym. 2021; Cuyppers ym. 2012; Demirbatir ym. 2013; Ellis-Hill ym. 2019; Solé ym. 2010; Wang ym. 2020), itsetunnon (Ellis-Hill ym. 2019; Michalos ja Kahlke 2008; Solé ym. 2010) sekä resilienssin (Baker ym. 2019; Çulhacik ym. 2021) näkökulmista.
- Fyysistä elämänlaatua mitattiin muun muassa sairauden vaikeusasteen (Baker ym. 2019; Crawford ym. 2012; Ellis-Hill ym. 2019), vastaajan kokeman terveyden (Baker ym. 2019; Cuyppers ym. 2012; Crawford ym. 2012; Ellis-Hill ym. 2019; Michalos ja Kahlke 2008; Solé ym. 2010) sekä työn kuormittavuuden (Çulhacik ym. 2021) näkökulmista.
- Sosiaalista ja ympäristöllistä elämänlaatua suhteessa kulttuurihyvinvointitoimintaan oli mitattu vähäisemmin.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi. Taloudellista arviointia oli tarkasteltu neljässä julkaisussa (Crawford ym. 2012; Ellis-Hill ym. 2019; Fujiwara ym. 2014; McGrath ja Stevens 2019). Julkaisuissa hyödynnettiin kolmea taloudellisen arvioinnin menetelmää, jotka olivat kustannus-vaikuttavuusanalyysi (Crawford ym. 2012; Ellis-Hill ym. 2019), kustannus-utiliteettianalyysi (Crawford ym. 2012; Ellis-Hill ym. 2019) ja kustannus-hyötyanalyysi (Fujiwara ym. 2014; McGrath ja Stevens 2019).

- Ellis-Hill ja kumppanit (2019) selvittivät toteutettavuustutkimuksen avulla (kymmenen kertaa kaksi tuntia 14 viikon ajan) taiteilijavetoisen kuvataideperustaisen luovan taideintervention ja tavanomaisen hoidon vaikuttavuutta aivoverenkiertohäiriön sairastaneilla henkilöillä. Kyseisen tutkimuksen keskiössä oli tutkimuksen toteutuksen soveltuvuus, eli empiirisen tutkimuksen hoidon vaikuttavuutta ei raportoitu tutkimuksessa. Julkaisussa taloudellisen arvioinnin tekoon hyödynnettiin validoituja mittareita (ICECAP-A ja SF-36) laatupainotettujen elinvuosien (QALY) arvioimiseen. Käytetyt resurssit dokumentoitiin niin intervention kuin tavanomaisen hoidon osalta. Taloudelliseen arviointiin koottiin mikro- ja makrotason kustannustietoja, kuten intervention toteuttajien matkakulut, valmistelukulut sekä sairaalahoidon ja avohoitokäyntien tarpeesta muodostuneet kustannukset. (Ellis-Hill ym. 2019.)
- McGrath ja Stevens (2019) selvittivät koulutetun sirkusohjaajan vetämän sirkustaiteen harjoittelun (tunti kuutena päivänä viikossa 20 viikon ajan) vaikuttavuutta lasten koettuun terveyteen ja hyvinvointiin. Tässä tutkimuksessa käytettiin taloudellisen arvion tekoon SROI-menetelmää eli yhteiskunnallisen investoinnin kannattavuuden arviointimenetelmää. Taloudelliseen arvioon käytettävä tieto perustui empiiriseen tutkimukseen ja aikaisempaan kirjallisuuteen. Empiirisessä tutkimuksessa hyödynnettiin validoitua mittaria (*Kidscreen-27 questionnaire*) ja ryhmähaastattelua. Aikaisemmasta kirjallisuudesta hyödynnettiin sovellettavissa olevia interventioita ja niiden kustannusvaikuttavuustietoja. Tuloksena oli, että sirkustaiteilla voidaan saada aikaan tuottoa seitsemän dollaria jokaista sijoitettua dollaria kohti. (McGrath ja Stevens 2019.)
- Crawford ja kumppanit (2012) tutkivat tavanomaiseen hoitoon yhdistetyn ryhmäkuvataideterapian (90 minuuttia kerran viikossa vuoden ajan) vaikuttavuutta skitsofreniaa sairastaville henkilöille. Taloudelliseen arvioon käytettävä tieto saatiin toimenpiteen jälkeen, ja se perustui seurannan kokonaiskustannuksiin. Taloudellisessa arvioinnissa hyödynnettiin laaja-alaisesti eri tietolähteitä, kuten käytetyt sosiaali-, terveys- ja rikosoikeuspalvelut, tietoja tuottavuuden menetyksistä ja validoitujen mittareiden (EQ-5D ja GAF) tuloksista eri mittaushetkissä, joissa verrattiin muodostettujen ryhmien (taideterapiaryhmä, aktiiviryhmä ja tavanomaista

hoitoa saava ryhmä) välisiä tuloksia. Laatupainotettujen elinvuosien (QALY) arvioimiseen hyödynnettiin terveyteen liittyvää elämänlaadun mittaria (EQ-5D), ja kustannusvaikuttavuuden arvioimiseen käytettiin skitsofreniaa sairastavan henkilön sairauden vaikeusastetta kuvaavaa mittaria (GAF). Tuloksena oli, että tällä ryhmäkuvataideterapiainterventiolla ja siinä käytetyillä menetelmillä ei ole kustannusvaikuttavuutta skitsofreniaa sairastaville henkilöille. (Crawford ym. 2012.)

- Fujiwara ja kumppanit (2014) selvittivät liikunnan ja taide- ja kulttuuritoiminnan, kuten tanssin, kirjastossa käynnin ja yleisönä taiteisiin osallistumisen, yhteyttä koettuun elämäntyytyväisyyteen. Taloudellisessa arvioinnissa hyödynnettiin *Wellbeing Valuation* -menetelmää (WV) hyvinvointivaikutusten rahamääräisessä arvottamisessa. Sen käyttäjältä vaaditaan aggregoitu tieto relevanteista muuttujista sekä spesifin laskukaavan hallinta kustannus-hyötyanalyysin tekemistä varten. Kyselyssä käytetty aineisto rajoittaa taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumisen tarkastelun vuoden ajanjakson sisälle, mikä edellyttää suuntaa antavan lukumäärän muodostamista käyntimäärien osalta. Tuloksena oli, että esimerkiksi yleisönä taiteisiin osallistumisen saadut hyvinvointihyödyt (käyntimäärien ollessa 15–20 kertaa) ovat 935 puntaa vuodessa. (Fujiwara ym. 2014.) WV-menetelmä on kuvattu tarkemmin luvussa 4.4, jossa sitä on sovellettu osana esimerkkilaskentamallia.

Yhteenveto. Kartoittavaan kirjallisuuskatsaukseen valittujen julkaisujen (n = 16) raportoinnin laatu vaihteli, ja niissä oli suuria eroavaisuuksia siinä, miten kulttuuri- ja taidetoiminta, niihin liittyvien palvelujen sisältö, osallistujien toimijuus ja osallisuuden luonne määriteltiin. Katsauksen perusteella voidaan todeta, että kansainvälisesti tarkasteltuna taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia ja taloudellista arviointia käsittelevä tutkimus- ja palvelualue on monitahoinen ja alueen käsitteistö sekä raportointi ovat vasta kehitymässä. Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuustutkimus ilmenee tämän vuoksi vielä vähäisenä, pistemäisenä ja rajallisena. Katsauksen julkaisuista kuudessa oli hyödynnetty koetun elämäntyytyväisyyden mittaria (SWB), jota voidaan hyödyntää Fujiwaran ja kumppaneiden (2014) tapaan taloudellisen arvioinnin tukena.

4.3 Koetun hyvinvoinnin mittaaminen ja sen pilotointi kulttuurihyvinvointi-interventiossa

Kolmannen osahankkeen ensimmäisen case-arviointiesimerkin tavoitteena oli pilotoida kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin potentiaalisesti soveltuvia koetun hyvinvoinnin mittareita, joita tunnistettiin kartoittavan kirjallisuuskatsauksen yhteydessä.

Arviointiesimerkissä kulttuurihyvinvointitoiminnan hyvinvointivaikutusten syy-seuraus-yhteyttä tarkasteltiin toistomittauksin kyselylomakkeella ennen–jälkeen-tutkimusasetelmassa (Greve 2017; Rubin ja Babbie 2017). Käytettyä tutkimusasetelmaa kuvataan PICOT-taulukossa (Guyatt ym. 2008) yksityiskohtaisemmin (taulukko 2). Tuotosten käytävyydestä kerättiin asiantuntijoiden kokemuksia sidosryhmätyöpajassa Zoomissa tammi-kuussa 2023, ja niitä hyödynnettiin osana raportin johtopäätöksiä. Tämän osahankkeen tutkimuskysymys oli seuraava:

- Voidaanko teatterikokemuksella vaikuttaa yksilön kokemaan elämäntyytyväisyyteen ja hänen kokemiinsa tunteisiin?

Taulukko 2. Tutkimusasetelma Mieliteko-ohjelman järjestämästä teatterikokemuksesta ([PICOT] (Guyatt ym. 2008)).

OTSIKKO	Case-arviointiesimerkki 1
Kohdejoukko ja osallistujamäärä (population)	Mieliteko-ohjelman toimialueeseen sitoutuneiden 18 Pohjois-Savon kunnan täysi-ikäiset työttömät tai työelämän ulkopuolella olevat henkilöt. Osallistujamäärä n = 193
Toimenpide (intervention)	Teatterikokemus
Vertailuasetelma (comparison)	Ennen–jälkeen-tutkimusasetelma, jossa arvioitiin teatterikokemuksen vaikutuksia koettuun hyvinvointiin. Arviointi toteutettiin niin, että osallistajat täyttivät kyselylomakkeen kolmessa eri mittaushetkessä: alkumittaus, seurantamittaus ja loppumittaus.
Tulokset ja tulomuuttujat (outcome)	Teatterikokemuksen yhteys osallistujan itsensä raportoimaan elämäntyytyväisyyteen (SWB-10) ja hänen kokemiinsa tunteisiin (WHO-5).
Tarkasteltava aikaväli (time)	Noin 2 kuukautta

Kyselylomakkeen kysymykset pohjautuivat aikaisempaan kirjallisuuteen (Birkjær ym. 2020; OECD 2013; Wheatley ja Bickerton 2017 ja tutkijoiden kokemuksiin koetun hyvinvoinnin mittaamisesta. Kyselylomake muodostui taustamuuttujista ja kahdesta tulosmuuttujasta, jotka mittasivat koettua hyvinvointia (liite 4). OECD:n suositusten mukaisesti koettua hyvinvointia mitattiin kyselylomakkeessa yhdellä arvioivalla mittarilla eli koettu elämäntyytyväisyys -mittarilla (*Subjective Well-Being Scale*, SWB-10) ja edettiin yksityiskohtaisempaan kysymyksiin ihmisen kokemista myönteisistä tunteista WHO-5-mittaria (*Well-Being Questionnaire*) hyödyntäen (OECD 2013).

Koettu elämäntyytyväisyys (SWB-10) -mittari on lyhyt ja nopeasti vastattava 11 pisteen Likert-asteikollinen yhden kysymyksen mittari (Birkjær ym. 2020; Frijters ja Krekel 2021, 43–44; OECD 2013). Mittarissa on numeerisesti nimetty Likert-asteikkovälit ja ääripäihin on nimetty absoluuttiset toisensa pois sulkevat vaihtoehdot (OECD 2013). Mittarin kysymys on ”Miten tyytyväinen olet tällä hetkellä elämääsi kaiken kaikkiaan?” ja ääripäissä numero 0 tarkoittaa täysin tyytymätöntä ja numero 10 tarkoittaa täysin tyytyväistä (Birkjær ym. 2020). Aiemman kirjallisuuden perusteella mittari on todettu luotettavaksi ja päteväksi (Birkjær ym. 2020; Cheung ja Lucas 2014). Se soveltuu erilaisiin toimintaympäristöihin, ja sillä mitataan kansainvälisesti jo useissa maissa (Birkjær ym. 2020). Lisäksi SWB-10-mittari mahdollistaa WALY-laskennan (Birkjær ym. 2020; Fujiwara 2013; Fujiwara ym. 2014).

WHO-5 on lyhyt viiden väittämän mittari, jossa on kuuden pisteen Likert-asteikko. Väittämät ovat 1) olen ollut iloinen ja hyväntuulinen, 2) olen ollut levollinen ja rentoutunut, 3) olen ollut toimelias ja tarmokas, 4) herätessäni olen tuntenut itseni virkeäksi ja levänneeksi ja 5) jokapäiväiseen elämääni on kuulunut paljon asioita, jotka kiinnostavat minua. WHO-5-mittarissa kysytään vastaajien henkilökohtaista kokemusta myönteisistä tunteista kuluneen kahden viikon ajalta. Kysymysten muotoilu on myönteinen (Topp 2015; Kusier ja Folker 2020; WHO-5 2022). WHO-5-mittarin Likert-asteikon ääripäät ovat 5, joka tarkoittaa kaiken aikaa, ja 0, joka tarkoittaa en lainkaan. Maksimissaan pisteitä voi saada 25 ja minimissään 0. Suuremmat pisteet viittaavat parempaan hyvinvointiin, ja pienemmät pisteet viittaavat hyvinvoinnin puutteeseen. Saatu pistemäärä kerrotaan luvulla neljä (Topp 2015; WHO-5 2022). WHO-5-mittaria on käytetty maailmanlaajuisesti sekä laaja-alaisesti eri vastaajaryhmille. Se soveltuu tutkimusten tulosmittariksi (Topp ym. 2015) ja hyvinvoinnin mittaamiseen (Haapasalo ym. 2018; Kusier ja Folker 2020; Murad ym. 2021).

Tässä tutkimuksessa käytettiin seuraavaa WHO-5-mittarin luokittelua: erinomainen hyvinvointi = 80–100 pistettä, hyvä hyvinvointi = 51–79 pistettä, heikentynyt hyvinvointi = 50 pistettä tai vähemmän. Hyödynnetty luokittelu perustuu aikaisempaan tutkimukseen (Haapasalo ym. 2018; Murad ym. 2021; Topp ym. 2015). Mittari soveltuu myös masennusoireiden seulontaan, jonka pisterajana pidetään ≤ 50 :tä pistettä (Ellervik ym. 2014; Topp ym. 2015). Hyvinvoinnissa tapahtuvana havaittavana muutoksena pidetään vähintään 10 pisteen muutosta (Topp ym. 2015).

Kyselylomake kehitettiin yhteistyössä Mieliteko-ohjelman kanssa monivaiheisen prosessin avulla, joka edisti mittarin validiteettia (ks. Grove ym. 2013, 394–397; OECD 2013). Aluksi kyselylomaketta kehitti ja muotoili tutkijatiimi. Tarkastelussa olivat erityisesti kysymysvaihtoehdot ja niiden järjestys. Kyselylomakkeen kysymyksiä käytiin läpi yhteisesti pala-vereissa. Tarkastelun kohteena olivat erityisesti kysymysten ymmärrettävyys ja selkeys. Mieliteko-ohjelma laati kyselylomakkeesta sähköisen version. Sähköisessä versiossa muotoilu poikkesi alkuperäisestä. Lopuksi tarkistettiin, että aiheen mittaus oli säilynyt samana-laisena huolimatta poikkeavasta muotoilusta.

Mieliteko-ohjelma järjesti yhteistyössä Kuopion kaupunginteatterin kanssa vastaajille teatterikokemuksen, johon vastaajat osallistuivat ryhminä. Ryhmät osallistuivat joko Iso lita-komediaan tai Huomenna minä lähdän -musikaaliin. Aineisto koostui teatterikokemukseen osallistuneiden henkilöiden kyselyaineistosta, jonka otoskoko oli $n = 193$. Aineistoa analysoitiin vertailemalla muutosta hyvinvoinnissa saman ryhmän sisällä toistomittausasetelmassa; kyselyn tavoitteelliset mittaushetket olivat 2–4 viikkoa ennen teatterikokemusta, välittömästi teatterikokemuksen jälkeen sekä 2–4 viikkoa teatterikokemuksen jälkeen. Toteutuneet vastausajat poikkesivat hieman tavoitteellisista ja olivat 0–4 viikkoa ennen teatterikokemusta, 0–7 vuorokautta teatterikokemuksen jälkeen sekä 2–6 viikkoa teatterikokemuksen jälkeen.

Muutosta tulomuuttujissa analysoitiin kiinteiden vaikutusten lineaarisella sekamallilla. Havaintojen välinen riippuvuus huomioitiin sallimalla henkilön mittausten korreloida keskenään rakenteettoman kovarianssimatriisin oletuksella, joka sopi Akaiken informaatiokriteerin perusteella eri kovarianssimatriisityypeistä aineistoon parhaiten. Malleissa tarkasteltiin mit-tauskerran vaikutusta tulomuuttujiin ja niissä huomioitiin vastaajan ikä ja sukupuoli.

Lähtötilanteen hyvinvointi saattoi vaikuttaa hyvinvoinnin muutoksen määrään, ja siksi mallit sovitettiin myös lähtötilanteen hyvinvointiluokka huomioiden. Koska tulomuuttu-jan muutos saattoi olla erilaista eri hyvinvointiluokkien sisällä, malleihin lisättiin päävaiku-tusten lisäksi myös yhdysvaikutusermi mittauskerran ja lähtötilanteen hyvinvointiluokan välille. Analyysit suoritettiin IBM SPSS -ohjelmiston versiolla 27.

Tutkimukseen osallistui 193 henkilöä, joista 163 (84,5 %) vastasi lähtötilannekyselyyn, 137 (71,0 %) toiseen kyselyyn (0–7 vrk teatterikokemuksen jälkeen) ja 108 (56,0 %) kolman-teen kyselyyn (2–6 viikkoa teatterikokemuksen jälkeen). Lähtötilannekyselyyn vastannei-den keski-ikä oli 46,7 vuotta (keskihajonta, SD, 17,2; vaihteluväli 16–81 vuotta) ja heistä 66,3 % oli naisia (taulukko 3). Lähtötilanteessa keskimääräinen koettu elämäntyytyväi-syys (SWB-10) oli 7,2 (2,0) pistettä ja hyvinvointi (WHO-5) 59,6 (SD 21,2) pistettä. Vastaajista 30,1 %:lla oli heikentynyt, 46,6 %:lla hyvä ja 23,3 %:lla erinomainen hyvinvointi lähtötilan-teessa WHO-5-mittarin luokituksen perusteella. Vastaajista 22 (11,9 %) ei vastannut lähtöti-lannekyselyyn, mutta vastasi toisen ja/tai kolmannen mittauksen kyselyihin.

Taulukko 3. Tutkimusaineiston kuvaus lähtötilanteessa kaikkien vastaajien osalta ja lähtötilanteen WHO-5-luokittain jaoteltuna. Luvut ovat n (%), ellei toisin ole ilmoitettu.

	Kaikki	Heikentynyt hyvinvointi (≤ 50 pistettä)	Hyvä hyvinvointi (51–79 pistettä)	Erinomainen hyvinvointi (80–100 pistettä)
n	163	49 (30,1)	76 (46,6)	38 (23,3)
Naiset	108 (66,3)	33 (67,3)	53 (69,7)	22 (57,9)
Keskim. ikä (SD)	46,7 (17,2)	39,7 (16,0)	47,4 (16,1)	53,7 (17,9)
Koulutus				
Matala	66 (40,5)	18 (36,7)	30 (39,5)	18 (47,4)
Keskitaso	78 (47,9)	30 (61,2)	33 (43,4)	15 (39,5)
Korkea	19 (11,7)	1 (2,0)	13 (17,1)	5 (13,2)
Ammatti/asema				
Työssäkäyvä	51 (31,3)	8 (16,3)	29 (38,2)	14 (36,8)
Työtön	48 (29,4)	24 (49,0)	18 (23,7)	6 (15,8)
Opiskelija / omaa kotitaloutta hoitava	8 (4,9)	3 (6,1)	4 (5,3)	1 (2,6)
Eläkeläinen	56 (34,4)	14 (28,6)	25 (32,9)	17 (44,7)
Talouden elinvaihe				
Yhden henkilön talous	81 (49,7)	29 (59,2)	34 (44,7)	18 (47,4)
Lapseton pari	12 (7,4)	2 (4,1)	6 (7,9)	4 (10,5)
Aikuistalous	35 (21,5)	9 (18,4)	15 (19,7)	11 (28,9)
Lapsitalous	35 (21,5)	9 (18,4)	21 (27,6)	5 (13,2)
Talouden yhteenlasketut bruttotulot, €				
≤ 10 000	31 (19,0)	16 (32,7)	11 (14,5)	4 (10,5)
10 001–20 000	27 (16,6)	8 (16,3)	16 (21,1)	3 (7,9)
20 001–30 000	14 (8,6)	6 (12,2)	4 (5,3)	4 (10,5)
30 001–40 000	4 (2,5)	0	2 (2,6)	2 (5,3)
> 40 000	21 (12,9)	1 (2,0)	17 (22,4)	3 (7,9)
En halua vastata	25 (15,3)	4 (8,2)	11 (14,5)	10 (26,3)
En tiedä	41 (25,2)	14 (28,6)	15 (19,7)	12 (31,6)
Keskim. SWB-10 (SD)	7,2 (2,01)	5,4 (2,0)	7,6 (1,4)	8,7 (1,3)
Keskim. WHO-5 (SD)	59,6 (21,2)	35,0 (11,7)	63,3 (8,1)	85,5 (7,2)

Koko aineistoa tarkasteltaessa tulosmuuttujissa (SWB-10 ja WHO-5) ei havaittu muutosta teatterikokemuksen jälkeen (taulukko 4). Vähintään 65-vuotiaat vastaajat sen sijaan kokivat hyvinvointinsa paremmiksi kuin alle 35-vuotiaat vastaajat.

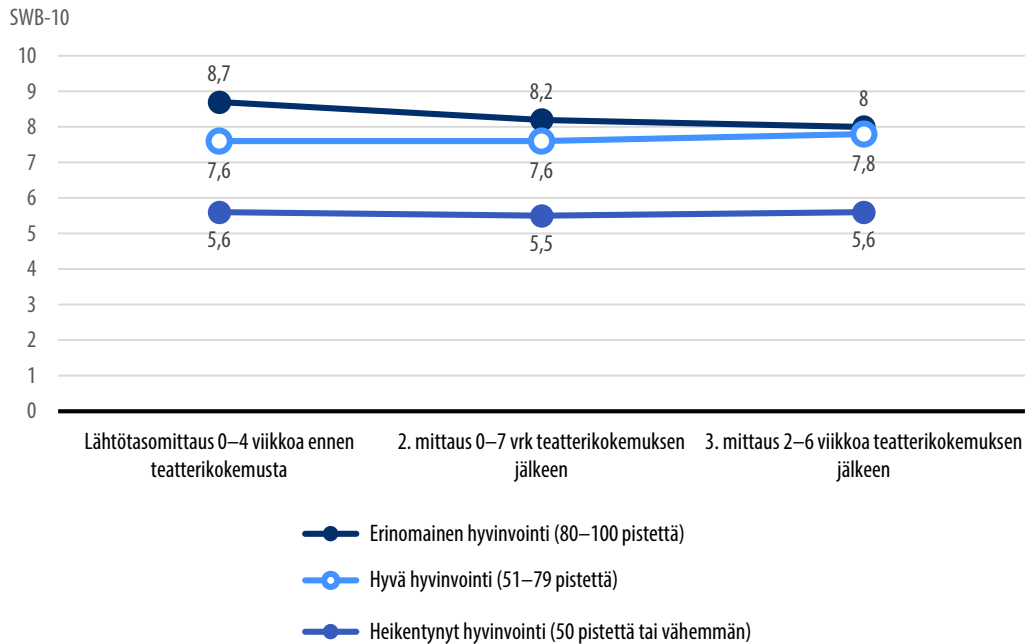
Taulukko 4. Lineaarinen sekamalli koetun hyvinvoinnin (SWB-10 ja WHO-5) muutoksille.

	SWB-10		WHO-5	
	β (SE)	p	β (SE)	p
Vakio	7,7 (0,7)	< 0,001	70,3 (3,9)	< 0,001
Mittauskerta				
Lähtötilanne	Referenssi		Referenssi	
2. mittaus	-0,2 (0,2)	0,223	-1,0 (1,3)	0,223
3. mittaus	-0,1 (0,2)	0,506	0,2 (1,5)	0,506
Ikä, vuosina				
≤ 34	Referenssi		Referenssi	
35–64	0,6 (0,3)	0,045	5,1 (3,3)	0,045
≥ 65	0,9 (0,4)	0,029	12,3 (4,2)	0,029
Nainen	-0,1 (0,3)	0,644	-3,8 (2,9)	0,644
N henkilöt	185		185	
N havainnot	400		400	

Lähtötilanteen hyvinvoinnin huomioivissa malleissa havaittiin yhdysvaikutus lähtötilanteen hyvinvoinnin ja mittausajan välillä. Lähtötilanteessa niillä, joiden hyvinvointi oli hyvä tai heikentynyt, ei tapahtunut muutosta koetussa elämäntyytyväisyydessä (SWB-10) teatterikokemuksen jälkeen (kuvio 1). Sen sijaan niiden joukossa, jotka lähtötilanteessa kokivat hyvinvointinsa erinomaiseksi, nähtiin heikkenemistä elämäntyytyväisyydessä teatterikokemuksen jälkeen. Ikäluokkien välillä ei havaittu enää eroa elämäntyytyväisyydessä. Tässä analyysissä malliin mukaan tulevien henkilöiden ja havaintojen määrät poikkesivat ensimmäisestä mallista, koska mallista jäivät pois ne henkilöt, jotka eivät olleet vastanneet lähtötilannekyselyyn ja joiden lähtötilanteen hyvinvoinnista ei näin ollen ollut mittaustietoa. Mallin tulokset on esitetty tarkemmin liitteessä 5.

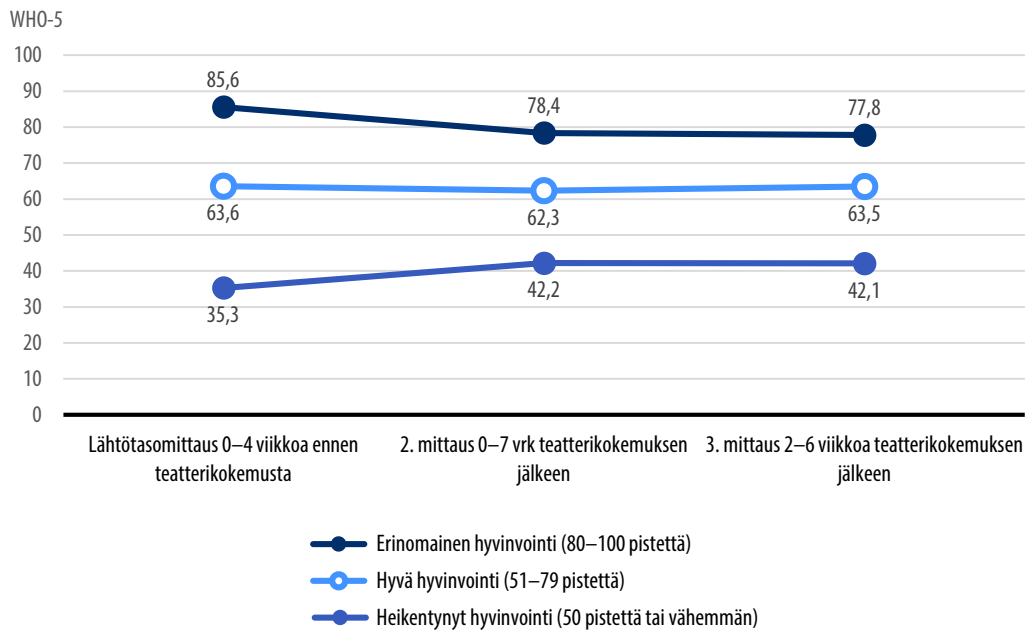

Kuvio 1. Mittauskertakohtaiset iällä ja sukupuolella vakioidut keskiarvot koetulle elämäntyytyväisyydelle (SWB-10) lähtötilanteen hyvinvointiluokittain.

Myös WHO-5-mittarilla tarkasteltuna lähtötilanteen hyvinvointi oli yhteydessä koetun hyvinvoinnin muutokseen. Lähtötilanteessa hyvinvointinsa heikentyneeksi kokeneiden hyvinvointi kasvoi teatterikokemuksen jälkeen, kun taas niillä, jotka lähtötilanteessa kokivat hyvinvointinsa erinomaiseksi, vaikutus oli päinvastainen (kuvio 2). Niiden hyvinvointi, jotka lähtötilanteessa kokivat hyvinvointinsa hyväksi, pysyi lähtötilanteen tasolla myös teatterikokemuksen jälkeen. Ikäluokkien välillä ei tässäkin mallissa havaittu enää eroa hyvinvoinnissa. Myös tämän mallin tulokset on esitetty tarkemmin liitteessä 5.

Kuvio 2. Mittauskertakohtaiset iällä ja sukupuolella vakioidut WHO-5-mittarilla mitatut koetun hyvinvoinnin keskiarvot lähtötilanteen hyvinvointiluokittain.

Yhteenveto. Osahankkeen tavoitteena oli pilotoida kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin potentiaalisesti soveltuvia koetun hyvinvoinnin mittareita (SWB-10 ja WHO-5) ja selvittää samalla teatterikokemuksen hyvinvointivaikutuksia. Toteutetussa arviointiesimerkissä teatterikokemus paransi hieman koettua hyvinvointia niillä, joiden hyvinvointi oli lähtötilanteessa heikentynyt. Interventio kuitenkin heikensi koettua hyvinvointia niillä, joiden hyvinvointi oli lähtötilanteessa erinomainen. Kumpikin pilotoiduista hyvinvointimittareista antoi samansuuntaisia tuloksia, mutta vain WHO-5-mittarilla mitattuna nähtiin hyvinvoinnin lisääntyminen teatterikokemuksen jälkeen niillä, joiden hyvinvointi oli lähtötilanteessa heikentynyt. Tämä voi viitata siihen, että WHO-5 on mittarina herkempi havaitsemaan vaikutuksia koetussa hyvinvoinnissa. WHO-5-mittarin osalta tilastollisesti merkitsevät muutokset olivat kuitenkin pienempiä kuin havaittaviksi määritellyt, vähintään 10 pisteen muutokset (Topp ym. 2015). Käytetty tutkimusasetelma ei mahdollistanut teatterikokemuksen hyvinvointivaikutuksen erottamista muista mahdollisista hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Yhden kulttuurikokemuksen sijaan useampi kulttuurikokemus ja pidempi seuranta-aika yhdessä suuremman otoskoon kanssa voisivat tuoda hyvinvointivaikutuksen paremmin esille. Tuloksia voi selittää myös palautuminen keskiarvoa kohti (*“regression to the mean”*). Ensimmäisen mittauskerran ääriarvojen kohdalla, ts. kun lähtötilanteen hyvinvointi on heikentynyt tai erinomainen, voivat toistomittaukset eli teatterikokemuksen jälkeen mitatut hyvinvoinnit olla lähempänä koko tutkimusjoukon keskiarvoa. Tämän tilastollisen harhan todentamiseksi tarvittaisiin kontrolliryhmä,

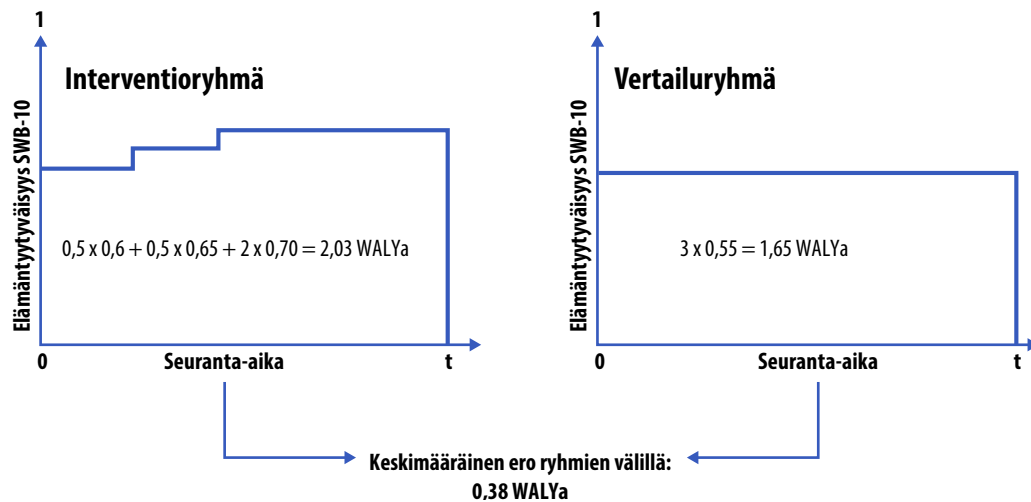
jotta voitaisiin verrata, onko ääriryhmissä havaittu teatterikokemusta seuraava hyvinvoinnin muutos todellista vai keskiarvoa kohti palautumisesta johtuvaa. Vastaavanlaisia kokeiluja tarvitaan lisää.

4.4 Väestötason hyvinvointivaikutusten ennakointi mallinnuksen avulla

Kolmannen osahankkeen toisessa case-arviointiesimerkissä kehitettiin esimerkki laskentamallista, jota voidaan hyödyntää lähtökohtana, kun kehitetään edelleen menetelmiä, joita tarvitaan kulttuurihyvinvointitoiminnan talous- ja hyvinvointivaikutusten ennakoarvioinneissa ja arviointitoiminnassa. Taloudellista arviointitietoa voidaan hyödyntää päätöksenteossa, kun mietitään resurssien optimaalista kohdentamista hyvinvointivaikutusten maksimoimiseksi. Taloudellisen arvioinnin menetelmät, kuten esimerkiksi kustannusvaikuttavuusanalyysi, tarjoavat lähestymistavan taide- ja kulttuurihyvinvointitoiminnasta syntyvien kustannusten ja sillä aikaansaatavien hyvinvointivaikutusten välisen suhteen arviointiin. Kustannus-vaikuttavuusanalyysin tuottama inkrementaalinen kustannusvaikuttavuussuhde (*Incremental Cost-Effectiveness Ratio*, ICER) kuvaa toiminnasta aiheutuvien lisäkustannusten kohtuullisuutta suhteessa aikaansaatuihin lisähyvinvointivaikutuksiin. Päätöksentekijöiden tehtävänä on arvioida tämän suhdeluvun kohtuullisuutta eli sitä, voidaanko syntyviä lisäkustannuksia pitää kohtuullisina suhteessa aikaansaatuihin lisähyvinvointivaikutuksiin.

Toteutetussa laskentamallissa kohdeväestössä saavutettavia hyvinvointivaikutuksia arvioidaan hyvinvointipainotettuina elinvuosina (WALY). WALY on peruseriaatteiltaan yhdenmukainen terveystaloustieteessä yleisesti käytettävän laatu-painotetun elinvuoden (QALY) kanssa, mutta QALYsta poiketen se laajentaa laatu-ulottuvuuden tarkastelun koskemaan kokonaisvaltaista hyvinvointia pelkän terveyteen liittyvän elämänlaadun sijaan. Laskentamallissa WALY-laskenta toteutettiin hyödyntäen luvussa 4.3 esiteltyä SWB-10-mittaria. WALY-laskentaa varten SWB-10-mittaustulokset skaalattiin uudelleen asteikolle 0–1 (0 = täysin tyytymätön elämään, 1 = täysin tyytyväinen elämään). Uudelleen skaalattuja SWB-10-tuloksia voidaan käyttää WALY-laskennassa painottamaan eletyn elinvuoden merkityksellisyyttä koetun elämäntyytyväisyyden näkökulmasta tarkasteltuna (Birkjaer ym. 2020). WALYn yleisiä laskentaperiaatteita on havainnollistettu kuviossa 3.

Kuvio 3. Kuvitteellinen esimerkki WALY-laskennan hyödyntämisestä kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutavuuden arvioinnissa. Esimerkissä on laskettu ryhmien välinen keskimääräinen ero WALYssa kolmen vuoden seurannan aikana.

Kehitettyä laskentamallia hyödynnettiin hypoteettisessa esimerkkiarvioinnissa, jonka inspiraation lähteenä toimi Kaikukortti-toimintamalli (kuvattu tarkemmin sivulla 12). Kaikukortti on konkreettinen esimerkki väestötasoisesta kulttuurihyvinvointitoiminnasta, joka edistää saavutettavuutta, hyvinvointia ja henkilökohtaisen taide- ja kulttuurisuhteen kehittymistä. Toteutetussa esimerkkiarvioinnissa haettiin vastausta seuraaviin arviointikysymyksiin:

Millainen on tarkasteltavan kulttuurihyvinvointitoiminnan

- väestötason vaikuttavuus (mitattuna WALYna)?
- inkrementaalinen kustannus-vaikuttavuussuhde (€/WALY) suhteessa nykytilaan?
- kustannushyötysuhde suhteessa nykytilaan?

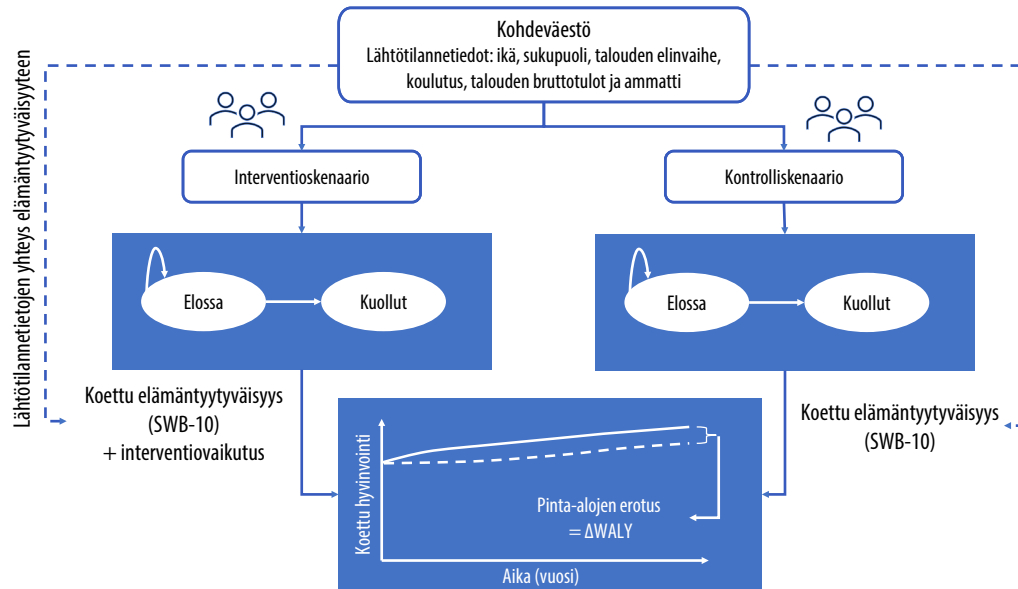
Taloudellisen arvioinnin kohdeväki ja käytetty arviointiasetelma on kuvattu taulukossa 5 PICOSTEPS-luokittelun avulla (Soini 2018).

Taulukko 5. Case-arviointiesimerkin asetelman kuvailu (PICOSTEPS).

OTSIKKO	Case-arviointiesimerkki 2
Kohdejoukko ja osallistujamäärä (population)	Heikossa sosioekonomisessa asemassa olevat henkilöt. Hypoteettinen kohderyhmän koko 1 000 henkilöä.
Toimenpide (intervention)	Väestötasoinen kulttuurihyvinvointitoiminta, jonka tavoitteena on edistää saavutettavuutta, hyvinvointia ja henkilökohtaista taide- ja kulttuurisuhdetta.
Vertailuasetelma (control)	Interventio, jossa tarkasteltava kulttuurihyvinvointitoiminta on käytössä. Kontrolli, joka vastaa nykytilannetta ilman tarkasteltavaa kulttuurihyvinvointitoimintaa.
Tulosmuuttujat (outcomes)	Muutos hyvinvointipainotettujen elinvuosien (WALY) määrässä. Toiminnan kiinteät ja muuttuvat kustannukset (€). Inkrementaalinen kustannusvaikuttavuussuhde (ICER).
Tutkimusasetelma (setting)	Mallinnuspohjainen vaikuttavuus- ja kustannusvaikuttavuusanalyysi.
Tarkasteltava aikaväli (timehorizon)	Perusanalyysi 5 vuotta.
Vaikutukset (effects)	Muutos koetussa hyvinvoinnissa (SWB-10). Muutos kustannuksissa.
Näkökulma (perspective)	Palveluiden tuottajan näkökulma (kiinteät ja suorat toimintaan liittyvät kustannukset).
Herkkyyshanalyysit (sensitivity)	Yksisuuntaiset ja skenaarioanalyysit (esim. aikavälin herkkyyshanalyysit mahdollisia 1–10 vuodelle).

Laskentamalli. Laskentamallin kehittäminen aloitettiin määrittelemällä kaksitilainen (elossa/kuollut) suljetun kohortin Markov-tilansiirtymämalli (Briggs ym. 1998) kohdeväestön elinajanodotteen huomioimiseksi pitkän aikavälin laskennassa. Suljetulla kohortilla tarkoitetaan tilannetta, jossa väestökohorttiin ei tule uusia henkilöitä mutta siitä poistuu henkilöitä kuolleisuuden seurauksena. Ikä- ja sukupuoliryhmittäin määritellyt kuolemanriskit määritettiin Tilastokeskuksen tilastojen perusteella (liite 6). Laskentamallin perusrakenne on kuvattuna kuviossa 4.

Kuvio 4. WALY-laskennassa käytetyt lähestymistavan ja vertailuaselman visuaalinen kuvaus.

Koettu elämäntyytyväisyys. WALY-laskennassa tarvittavat laatuainot eli elinvuosiin liittyvä koettu elämäntyytyväisyys määritettiin mallissa hyödyntämällä käytössä olleen ”Koettu terveys ja hyvinvointi”-tutkimuksen aineistoa, joka sisälsi muun muassa SWB-10-mittarilla mitattua elämäntyytyväisyystietoa. Laskentamallia varten aineistoon sovitettiin lineaarinen regressiomalli, jossa selitettävänä muuttujana oli koettu elämäntyytyväisyys (SWB-10) ja selittävinä muuttujina ikä, sukupuoli, talouden elinvaihe, koulutus, talouden bruttotulot ja ammatti (liite 7). Laskentamallin kohdeväestön määrittelyssä käytettiin samojen muuttujien keskiarvotietoja niiden vastaajien osalta, jotka ilmoittivat talouden bruttovuosituloiksi $\leq 30\,000$ euroa.

Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen ja koetun elämäntyytyväisyyden väli-nen yhteys määritettiin julkaistun tutkimuksen perusteella (Wang ym. 2020), jossa seurattiin 23 660 henkilön (keski-ikä 47 vuotta) elämäntyytyväisyyttä kahdessa eri aikapisteessä (2010–2012 ja 2013–2015) *UK Understanding Society* -tutkimuksessa. Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen yhteyttä koettuun elämäntyytyväisyyteen (vakioituna aikariippumattomien muuttujien suhteen, kuten sukupuolen, koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja aikaisemman kulttuurihyvinvointipalveluiden käytön) on kuvattu taulukossa 6. Tilastomalleissa, joissa vakioitiin myös aikariippuvaiset muuttujat, kuten esimerkiksi terveyskäyttäytyminen ja sosiaalisen tuen määrä, havaittiin, että henkilöillä, jotka osallistuivat kulttuurihyvinvointitoimintaan vähintään 1–2 kertaa vuodessa, oli elämäntyytyväisyys keskimäärin (asteikolla 1–7) 0,13 yksikköä (95 % LV 0,05–0,21) suurempi kuin henkilöillä, jotka eivät osallistuneet kulttuurihyvinvointitoimintaan kertaakaan vuoden aikana.

Taulukko 6. Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen yhteys koettuun elämäntyytyväisyyteen (Wang ym. 2020).

Osallistuminen	SWB (1–7) *	SWB (0–10) **
Ei kertaakaan	Referenssi	Referenssi
Vähintään 1–2 kertaa vuodessa	+0,14	+0,22
Vähintään kerran kuukaudessa	+0,14	+0,22
Vähintään kerran viikossa	+0,21	+0,33

SWB: Subjective Wellbeing. *Alkuperäinen SWB-mittarin skaala 1–7, **alkuperäinen SWB uudelleen skaalattuna asteikolle 0–10 (Frijters ja Krekel 2021, 266; Lim 2008).

Heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien henkilöiden osallistuminen. Sosioekonomisesti heikossa asemassa olevien henkilöiden kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen nykytaso määriteltiin Kaikukeskuksen Kaikukortti-tilastojen perusteella (taulukko 7). Skenaariolaskennassa näitä lähtötilannetietoja muokattiin vastaamaan asetetun skenaarion mukaisia toiminnan tavoitetilaja viiden vuoden aikajänteellä. Skenaariolaskennassa kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen lisääntymisen oletettiin vaikuttavan ainoastaan koettuun hyvinvointiin, ei tarkasteltavan kohdeväestön elinajanodotteeseen. Kirjallisuudesta löytyy viitteitä siitä, että parempi koettu elämäntyytyväisyys voi olla yhteydessä myös sekä pidempään elinajanodotteeseen (Kim ym. 2021; Steptoe ym. 2015) että elinajanodotteeseen vaikuttaviin sairauksiin (Blanchflower ja Oswald 2008; Ryff ym. 2015; Yanek ym. 2013).

Taulukko 7. Heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien henkilöiden kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuminen (Kaikukeskuksen Kaikukortti-tilasto 2021).

Osallistuminen	Osuus, %
Ei kertaakaan	73
Vähintään 1–2 kertaa vuodessa	9
Vähintään kerran kuukaudessa	18
Vähintään kerran viikossa	0

Kulttuurihyvinvointitoiminnan käyttöönottonopeus. Käytettävissä olevat resurssit ovat aina rajalliset, minkä vuoksi toiminnalle asetettuja vaikuttavuustavoitteita ei ole mahdollista saavuttaa välittömästi. Tämän seikan huomioimiseksi laskentamalliin luotiin mahdollisuus arvioida toiminnan juurruttamiseen ja skaalaamiseen kuluvan ajan vaikutusta hyvinvointivaikutusten kumuloitumiseen. Käytännössä laskentamallissa on mahdollista määrittää ensimmäisten viiden vuoden ajalle kumulatiiviset osuudet kohdeväestöstä (0–100 %), joka on saatu osallistettua toimintaan kunkin tarkasteluvuoden loppuun mennessä.

Diskonttaus. Laskentamalliin lisättiin mahdollisuus huomioida päätöksentekijöiden aikapreferenssi odotettavissa olevien hyvinvointivaikutusten osalta. Aikapreferenssillä tarkoitetaan tilannetta, jossa ajallisesti lähempänä nykyhetkeä olevat hyvinvointivaikutukset saavat päätöksenteossa suuremman painoarvon verrattuna kauempana tulevaisuudessa syntyviin hyvinvointivaikutuksiin. Esimerkkilaskennassa käytettiin kansallisesti suositeltua kolmen prosentin vuosittaista diskonttokorkokantaa yli vuoden kuluttua toteutuvien hyvinvointivaikutusten ja kustannusten diskonttaamiseksi nykyarvoon (Fimea 2012; HILA 2019).

Kulttuurihyvinvointitoiminnan kustannus-vaikuttavuusanalyysi. Kustannusvaikuttavuuden arvioimiseksi laskentamalliin lisättiin mahdollisuus määrittää kiinteät keskimääräiset vuosittaiset toimintakustannukset ja muuttuvat kustannukset osallistuvaa kohdeväestön henkilöä kohti, minkä perusteella laskentamalli tuottaa arvion ICER-estimaatista, joka kuvaa, kuinka paljon yhden lisä-WALYn aikaansaaminen keskimäärin maksaa tarkasteltavan toiminnan avulla.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan kustannus-hyötyanalyysi. Yksi taloudellisen arvioinnin menetelmistä (Drummond ym. 2005) on myös kustannus-hyötyanalyysi, jossa sekä kustannukset että syntyneet hyvinvointivaikutukset käsitellään rahamääräisinä, jolloin toiminnan (diskontattuja) kustannuksia voidaan verrata suoraan syntyneisiin rahamääräisiin (diskontattuihin) hyvinvointivaikutuksiin. Vertaamalla toiminnan tuottamia rahamääräisiä hyvinvointivaikutuksia ja syntyneitä kustannuksia keskenään voidaan arvioida investoinnin kannattavuutta (nykyarvoinen nettohyöty > 0 €).

Kustannus-hyötyanalyysissä hyödynnettiin kirjallisuuskatsauksen yhteydessä tunnistettua hyvinvointivaikutusten arvonnäytymenettelmaa (*Wellbeing Valuation, WV*), joka tarjoaa potentiaalisen lähestymistavan ei-markkinahintaisten hyvinvointivaikutusten rahamääräiselle arvottamiselle (Ferrer-i-Carbonell ja Van Praag 2002). WV-menetelmää on sovellettu aikaisemmin muun muassa terveyteen (Groot ja van den Brink 2006), työhön (Murtin ym. 2017), aikuiskoulutukseen (Dolan ja Fujiwara 2012) ja kulttuuritapahtumiin (Del Saz-Salazar ym. 2019) liittyvien ei-markkinahintaisten hyvinvointivaikutusten tarkastelussa. WV-menetelmässä käytettävän koetun hyvinvoinnin voidaan tulkita heijastelevan

taloustieteen teorioiden mukaisesti yksilön preferenssejä eli mieltymyksiä ja niiden tyydytetyksi tulemista (ns. preferenssien realisaatiota) (Adler 2012) mutta koetun elämäntyytyväisyyden voidaan tulkita kuvaavan myös laajemmin yksilön itsensä tekemää kognitiivista arviota positiivisten ja negatiivisten tunteiden ja tuntemusten tasapainosta suhteessa yksilön itselleen asettamiin tavoitteisiin ja saavutuksiin elämässään (Kahneman ja Krueger 2006). WV-menetelmää, oletuksia ja sen teoreettisia lähtökohtia on kuvattu tarkemmin toisaalla (Fujiwara 2019).

Toteutetussa kustannus-hyötyanalyysissä hyödynnettiin WV-menetelmän sovellusta (Fujiwara ym. 2014; Fujiwara 2019), jossa koetun hyvinvoinnin rahamääräinen arvonmääritys tapahtuu kolmivaiheisesti (3S-WV) yksilön koetun hyvinvoinnin ja tulojen välisen korvaavuusasteen määrittämisen avulla: *Miten paljon yksilön tulojen tulisi kasvaa, jotta hänen kokemansa elämäntyytyväisyys pysyisi nykytasollaan ilman tarkasteltavan toiminnan aikaansaamaa hyvinvointivaikutusta?* Arvio hyvinvointivaikutuksen rahamääräisestä arvosta voidaan laskea 3S-WV-menetelmällä seuraavasti:

$$CS = M^0 - e^{\left[\ln(M^0) - \frac{\beta_2}{\beta_1}\right]}$$

missä CS on korvaavuusaste, M^0 on talouden käytettävissä olevat nettovuositulot ja β_1 on regressiokerroin, joka kuvaa tulojen vaikutusta koettuun elämäntyytyväisyyteen (vaihe 1), ja β_2 on regressiokerroin, joka kuvaa esimerkiksi kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen positiivista vaikutusta koettuun elämäntyytyväisyyteen (vaihe 2). Laskentakaavan (vaihe 3) β -regressiokertoimet voidaan määrittää eri tietolähteiden perusteella, jos niiden määrittämisessä on käytetty aineistoja, jotka ovat riittävän samankaltaisia otoksen ja käytettävissä olevien taustamuuttujien suhteen (Fujiwara 2013). Näin toimittiin myös tässä tutkimuksessa, koska käytettävissä ei ollut aineistoa, josta molemmat β -kertoimet olisi ollut mahdollista määrittää samalla kertaa. Laskentamallia varten β_1 -regressiokerroin eli tulojen vaikutus koettuun hyvinvointiin määritettiin Eurostatin EU-SILC 2013 -tutkimusraportin (2016) tulosten perusteella, missä kotitalouden nettotulojen (logaritmiasteikollisena) vaikutuksen regressiokerroin koettuun elämäntyytyväisyyteen (SWB-10) oli 0,445 ($p < 0,001$; $R^2 = 13,49$) vakioituna iän, sukupuolen, koulutuksen, talouden elinvaiheen, työmarkkinastatuksen, kansalaisuuden ja kaupungistumisasteen suhteen. Korvaavuusasteen kaavassa oleva tulojen logaritmi kuvaa kotitalouden tulojen kasvun vähenevää rajahyötyä suhteessa koettuun elämäntyytyväisyyteen, minkä seurauksena tulojen kasvun tuottama suhteellinen positiivinen hyvinvointivaikutus pienentyy tulojen kasvaessa. β_2 -regressiokerroin eli kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen tuottama odotettu hyvinvointivaikutus määritettiin painotettuna keskiarvona, ja se pohjautui lähtötilanteessa taulukoiden 5 ja 6 tietoihin.

Laskentamallissa saavutettujen WALYjen rahamääräinen arvonmääritys toteutettiin laske-
malla mallin tuloksien perusteella niiden henkilöiden lukumäärä, jotka saivat positiivisen
koetun hyvinvoinnin muutoksen vuosittain, ja kertomalla saatu lukumäärä WV-arvotus-
menetelmän tuottamalla arviolla tarkasteltavan hyvinvointivaikutuksen taloudellisesta
arvosta (/henkilö/vuosi). Kulttuurihyvinvointitoiminnasta ja siihen osallistumisesta aiheu-
tuvast kustannukset jaettiin laskentamallissa niiden henkilöiden kesken, jotka osallistuivat
toimintaan kunkin tarkasteluvuoden aikana.

Laskentaskenaariot. Laskentamallin toiminnallisuuksien havainnollistamiseksi toteutet-
tiin seuraavat hypoteettiset laskentaskenaariot:

Skenaario 1: Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumattomien henkilöiden osuus
kohdeväestössä puolittuu heti toiminnan aloituksen jälkeen (vs. nykytilanne). Koh-
dejoukon saavutettavuus eli osuus kohdepopulaation henkilöistä, jotka saadaan
osallistumaan toimintaan seuranta-ajalla, on 100 %.

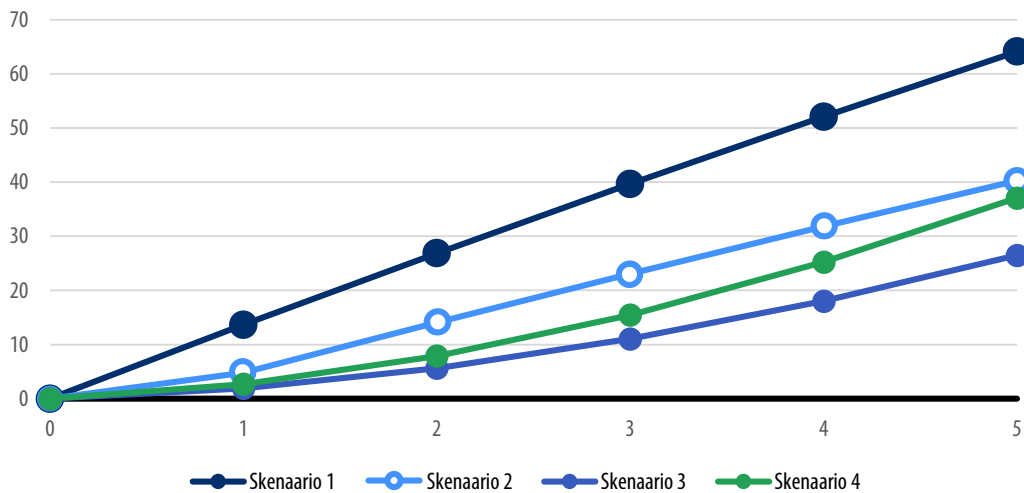
Skenaario 2: Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumattomien henkilöiden osuus
kohdeväestössä vähenee neljänneksellä (25 %) kahdessa vuodessa toiminnan aloi-
tuksesta (vs. nykytilanne). Kohdejoukon saavutettavuus seuranta-ajalla 100 %.

Skenaario 3: Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumattomien henkilöiden osuus
kohdeväestössä vähenee neljänneksellä (25 %) viidessä vuodessa toiminnan aloi-
tuksesta (vs. nykytilanne). Kohdejoukon saavutettavuus seuranta-ajalla 100 %.

Skenaario 4: Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumattomien henkilöiden osuus
kohdeväestössä puolittuu viidessä vuodessa toiminnan aloituksesta (vs. nykyti-
lanne). Kohdejoukon saavutettavuus seuranta-ajalla 100 %.

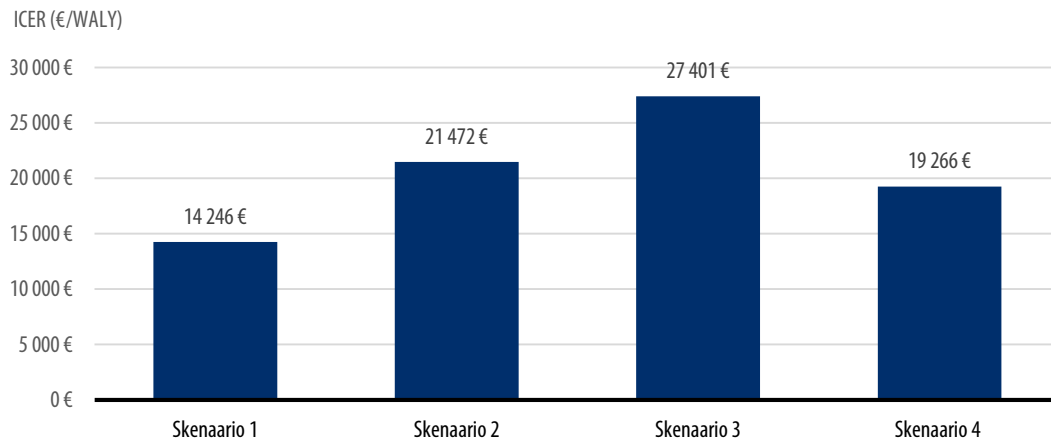
Tulokset. Laskentamallilla toteutettujen skenaarioiden 1–4 tulokset on esitetty hyvin-
vointivaikutusten (vs. nykytilanne) osalta kuviossa 5. Kaikissa tarkastelluissa skena-
rioissa kohdeväestön oletettiin olevan 1 000 henkilöä ja tarkasteluaiakahorisonttina viisi
vuotta. Kumulatiivisten WALYjen määrä diskontattiin kolmen prosentin vuosittaisella kor-
kokannalla. Kuten kuvioista 5 on havaittavissa, odotettujen lisä-WALYjen määrään (vs.
nykytilanne) vaikuttaa odotetun koetun hyvinvoinnin muutoksen (skenaario 1) lisäksi
tarkasteltavan kulttuurihyvinvointitoiminnan juurruttamisen ja skaalaamisen ajallinen
nopeus (skenaariot 2–4). Mitä pidempään toiminnan juurruttamiseen ja skaalaamiseen
kuluu aikaa, sen vähäisemmiksi seuranta-ajan odotetut hyvinvointivaikutukset jäävät suh-
teessa nykytilanteeseen.

Kuvio 5. Odotettujen hyvinvointipainotettujen elinvuosien (WALY) kumulatiivinen määrä eri laskentaskenaarioissa. Kohdeväestö 1 000 henkeä, seuranta-aika viisi vuotta ja diskonttokorkokanta 3 %/vuosi.

Kustannusvaikuttavuuslaskennan havainnollistamiseksi laskentamalliin lisättiin hypoteettiset arviot toimintamallin kiinteistä ja muuttuvista vuosikustannuksista. Kuviossa 6 on kuvattuna kulttuurihyvinvointitoiminnan ICER-estimaatit (€/WALY) eri laskentaskenaarioissa olettamalla, että toiminnan kiinteät kustannukset ovat keskimäärin 100 000 € ja muuttuvat vuosikustannukset toimintaan osallistuvaa henkilöä kohden keskimäärin 100 € vuodessa. Optimitilanteessa (skenaario 1), jossa hyvinvointivaikutukset saavutetaan välittömästi, ICER-estimaatti on 14 246 € lisä-WALYä kohti (vs. nykytilanne), kun taas tilanteessa, jossa toimintaan osallistuvien henkilöiden määrä jää vähäisemmäksi ja toiminnan skaalaaminen kestää pidempään, ICER-estimaatti on 27 401 € lisä-WALYä kohti. Tuloksia tulkittaessa on hyvä huomioida, ettei laskennassa ole huomioitu esimerkiksi koetun hyvinvoinnin parantumisen mahdollisia vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden käyttötarpeen vähentymiseen (Kesavayuth ym. 2021).

Kuvio 6. Inkrementaalinen kustannusvaikuttavuussuhde (€/WALY) eri laskentaskenaarioissa (vs. nykytilanne), kun oletuksena 100 000 €:n kiinteät ja 100 €:n (/henkilö) muuttuvat vuosikulut.

Taulukossa 8 on esitetty kustannus-vaikuttavuusanalyysin tuloksia vastaavat kustannus-hyötyanalyysin tulokset eri skenaarioiden osalta. Kuten taulukosta 7 nähdään, niin keskimääräinen toimintaan osallistumisen tuottama positiivinen vuosittainen nettohyöty vaihteli skenaarion mukaan välillä 1 312–3 465 € toimintaan osallistuvaa henkilöä kohti. Kuukausitasolla tarkasteltuna tämä tarkoittaa keskimääräistä 109–288 €:n positiivista nettohyötyä toimintaan osallistuvaa henkilöä kohti. Kustannus-hyötyanalyysin tuloksia tulkittaessa on syytä huomioida, että laskentamallissa sovellettu WV-arvotusmenetelmä on laskentamallissa toteutettujen herkkyysanalyysien perusteella hyvin herkkä oletukselle talouden nettotulojen ja koetun hyvinvoinnin välisestä suhteesta (β_1 -regressiokerroin). Tätä suhdetta kuvaavan β -regressiokerroimen muuttaminen vaikuttaa merkittävästi saatuihin arvioihin hyvinvointivaikutuksen taloudellisesta arvosta ja siten myös arvioihin toiminnan tuottaman positiivisen nettohyödyn suuruudesta.

Taulukko 8. Kustannus-hyötyanalyysin tulokset eri laskentaskenaarioissa. Hyvinvointivaikutusten rahamääräisessä arvottamisessa käytettiin MV-arvotusmenetelmää (Fujiwara ym. 2014).

OTSIKKO	Skenaario 1	Skenaario 2	Skenaario 3	Skenaario 4
Hyvinvointivaikutukset (/vuosi/henkilö)*	3 666 €	2 409 €	1 583 €	2 153 €
Kustannukset (/vuosi/henkilö)**	201 €	213 €	271 €	271 €
Nettohyöty(/vuosi/henkilö)	3 465 €	2 196 €	1 312 €	1 882 €

* Wellbeing Valuation -arvotusmenetelmään pohjautuva arvio hyvinvointivaikutusten taloudellisesta arvosta. ** (Vuosittaiset kiinteät + muuttuvat kustannukset) / toimintaan osallistuvien henkilöiden lukumäärä.

Yhteenveto. Tässä osahankkeessa kehitetty laskentamalli on esimerkki lähestymistavasta, jonka avulla on mahdollista koota yhteen olemassa olevaa tutkimustietoa ja sen pohjalta arvioida tarkasteltavana olevan kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuutta ja kustannusvaikuttavuutta sekä kustannus-hyötysuhdetta ennen toimintamallin varsinaista käyttöönottoa. Kuten toteutetut esimerkkipenaarioiden tulokset osoittavat, on mallin avulla mahdollista ennakoita ja asettaa tavoitteita toiminnan juurruttamiselle ja skaalaamiselle odotettujen taloudellisten ja hyvinvointitavoitteiden saavuttamiseksi. Laskentamallissa sovellettuja menetelmiä on mahdollista soveltaa myös erilaisten kulttuurihyvinvointitoimien taloudelliseen arviointiin, mutta arvioinnit voivat vaatia vastaavan tyyppisen laskentamallin kehittämisen, jotta arvioinneissa voidaan ottaa huomioon tarkasteltavan toiminnan ja kohdeväestön erityispiirteet. Yleisesti ottaen tämän tyyppiset laskentamallit ovat yhtä luotettavia kuin niissä käytettävä tutkimusnäyttö. Tämän vuoksi onkin tärkeää tunnistaa kansallisen tietotuotannon tarpeita, jotka hyödyttävät mahdollisimman laajasti kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden ja taloudellisen arvioinnin kehittymistä Suomessa. Laskentamallin kehittämisessä tunnistettiin tietotuotannon kehittämistarpeita seuraavasti:

1. tarve koetun elämäntyytyväisyyden (SWB-10) väestönnormiarvoille eli tiedolle siitä, millainen väestön koettu elämäntyytyväisyys keskimäärin on eri väestöryhmissä
2. tarve tiedolle koettuun elämäntyytyväisyyteen (SWB-10) yhteydessä olevista demografisista, sosioekonomisista, sosiaalisista, elinympäristöllisistä ja terveydellisistä taustatekijöistä
3. tarve tiedolle kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen ja koetun elämäntyytyväisyyden (SWB-10) välisestä yhteydestä
4. tarve yhtenäisille menetelmille ja lähestymistavoille kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden mittaamiseksi suhteessa koettuun elämäntyytyväisyyteen (SWB-10).

5 Johtopäätökset

Tässä hankkeessa selvitettiin monimenetelmällisesti kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden ja taloudellisen arvioinnin tekijöitä. Osahankkeet 1 ja 2 toimivat taustoittavina tutkimuksina, joista tärkeinä ilmiöinä esiin nousivat koetun hyvinvoinnin mittaaminen ja *Wellbeing Valuation* -menetelmän soveltaminen hyvinvointivaikutusten taloudellisessa arvottamisessa sekä sen käyttö osana taloudellista arviointia. Tämän jälkeen hankkeessa syvennyttiin näiden kulttuurihyvinvointitoiminnan monisektorista aluetta poikki leikkaavien menetelmien pilotointiin. Seuraavaksi käydään läpi selvityshankkeen tuloksia, pohditaan kulttuurihyvinvointitoiminnan tutkimus- ja kehittämisalueen jatkokehitystarpeita ja kuvataan näihin jatkokehitystarpeisiin liittyviä toimenpidesuosituksia.

Kulttuurihyvinvoinnin alueella on vahva tutkimusperinne, jossa hyvinvointiin liittyvä vaikuttavuuden arviointi ja taloudellinen arviointi ovat kuitenkin vasta alkutekijöissään. Vaikka taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on kartoitettu kattavasti (Fancourt ja Finn 2019; ks. Clift ja Camic 2016) ja myös tarkasteltu kriittisesti (esim. Clift ym. 2021), tämän hankkeen tuloksena voidaan todeta, että alueen tutkimus- ja kehitystyö ilmenee vielä vähäisenä, pistemäisenä ja rajallisena. Selvityksen perusteella ensimmäiset askeleet kulttuurihyvinvointitoiminnan tutkimusnäytön asteen ja toiminnan vaikuttavuuden kehittämistyöhön on kuitenkin otettu. Taloudelliseen arviointiin liittyvien tekijöiden ja mekanismien tunnistaminen on olennaista, jotta erityisesti perustehtävänään hyvinvointivaikutuksia tavoitteleva monisektorinen palveluiden tuottaminen, järjestäminen ja arviointi – eli yhteiskehittäminen – voi toteutua. Hankkeen tuloksissa painottui kulttuurihyvinvoinnin laaja-alainen ja moniulotteinen luonne, jossa nousivat esiin arvioinnin yhteydessä erityisesti yhteiskunnalliset ja hyvinvointiulottuvuudet. Tuloksia arvioitaessa on otettava huomioon, että on olemassa myös paljon sellaista kulttuuri- ja taidetoimintaa, jolla voi olla hyvinvointivaikutuksia, mutta ei kuitenkaan hyvinvointitavoitteita, joita olisi syytä arvioida tai mitata.

Ymmärrys vaikuttavuuden arvioinnista sekä laaja-alaisesta kulttuurihyvinvointitoiminnan alueesta on edellytys kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisen arvioinnin toteuttamiseen ja siihen liittyvään päätöksentekoon. Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden

ja taloudellisen arvioinnin menetelmien kehittämiseen sekä yhteisten toimintatapojen ja standardien luomiseen on ohjattava tulevaisuudessa huomattavasti enemmän tukea, jotta kulttuurihyvinvointitoiminta voi kiinnittyä osaksi julkisia palveluja ja hyvinvointitaloutta. Mittareiden, mittaamisen ja taloudellisen arvioinnin kehittämiseen tarvitaan jatkossa yhteisten linjausten sopimista, avointa keskustelua ja tiedon jakamista. Samalla edistetään yhteistä arvokeskustelua kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuudesta. Arviointityössä tulee myös korostaa sosiaalisen elämänlaadun arviointia erityisesti hankkeessa tunnistettujen kulttuurihyvinvointitoiminnan elämänlaatua tukevien tekijöiden osalta. Tässä yhteydessä kulttuurihyvinvointitoiminnan mahdollisuudet tukea kokonaisvaltaisesti sekä yksilöitä että yhteisöjä, esimerkiksi edistämällä toimijuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa, on tärkeää huomioida.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden toimintaohjelma ja -suunnitelma mahdollistaisi toimijoiden tukemisen ja yhteisten, vakiintuneiden suuntaviivojen löytämisen. Toimintaohjelman laatimiseen voivat osallistua kaikki toimijat ja organisaatiot, joiden toiminnassa hyvinvointivaikutuksia sisältävä palvelulupaus on merkityksellinen. Toimintaohjelmassa kuvataan tunnistettuja kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden tekijöitä – esimerkiksi osallisuus, toimijuus, henkilökohtainen taidesuhde – ja asetetaan niihin liittyviä mitattavia vaikuttavuuden tavoitteita, jotka sisältävät esimerkiksi kohderyhmien, toimijuuden ja toiminnan keston määrittelyt (ks. Heliskoski ym. 2018; Lepistö ja Heliskoski 2019). Toimintaohjelmassa tulisi myös selvittää kulttuuripolitiikan ja taiteen sosiologian näkökulmista taiteisiin ja kulttuuriin osallistumisen ja ei-osallistumisen juurisyyt (Pirnes 2008) sekä kulttuurisen pääoman ja maun vaikutuksia (Bordieu 1984). Lisäksi on kartoitettava toimintaan osallistuvien ihmisten elämäntilanteeseen liittyviä, yhteiskuntaluokasta ja koulutustasosta riippumattomia hyvinvointivaikutusten mekanismeja ja tekijöitä (Alasuu-tari 2009; ks. Hyyppä ym. 2009).

Asiantuntijatutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että tietotuotannon kehittäminen edellyttää jatkossa tässä hankkeessa hyväksi havaittua toimintatapaa, jossa vastuulliset monisektoriset avaintoimijat tunnistavat ensin yhdessä alueen haasteet ja lähtökohdat ja sen jälkeen yhdessä keskustellen asettavat toiminnan tavoitteet ja suunnitelmat. Tässä yhteydessä kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellista arviointia tukevan tietotuotannon tarpeita tunnistettiin eri toimijoiden näkökulmista ja eri yhteiskunnallisilla tasoilla (taulukko 1). Toimijoiden välistä tietoa kulttuurihyvinvointitoiminnasta ja sen järjestämisestä tulee vahvistaa ja inhimilliseen asiakasrajapintaan liittyvää yhteistyötä edistää. Lisäksi keskeistä on huomioida asiantuntijoiden haastatteluissa esiin nousut kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin merkitys arviointitoiminnassa.

Kartoittavan kirjallisuuskatsauksen avulla tunnistettiin runsaasti potentiaalisia mittareita (liite 3), joilla voidaan arvioida hyvinvointivaikutuksia. Tunnistetuissa mittareissa oli elämänlaatua ja sen eri osa-alueita tarkastelevia mittareita, joita voidaan kutsua spesifeiksi

mittareiksi. Joukossa oli myös yleispäteviä eli geneerisiä koetun hyvinvoinnin mittareita. Katsauksen julkaisuista kuudessa (6/16) oli hyödynnetty koetun elämäntyytyväisyyden mittaria (SWB), jota voidaan hyödyntää Fujiwaran ja kumppaneiden (2014) tapaan taloudellisen arvioinnin tukena.

Kolmannessa osahankkeessa pilotoitiin kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin potentiaalisesti soveltuvia koetun hyvinvoinnin mittareita, joita tunnustettiin kartoittavan kirjallisuuskatsauksen yhteydessä. Osahankkeen tulokset osoittivat, että pilotoidut geneeriset koetun hyvinvoinnin mittarit ovat potentiaalisia tapoja kartoittaa kokonaisvaltaista koettua hyvinvointia yksilöllisellä, alueellisella ja väestötasolla. Lisäksi todettiin, että geneerinen mittari ei välttämättä ole riittävän herkkä tunnistamaan pieniä muutoksia koetussa hyvinvoinnissa. Tämän vuoksi rinnalle tarvitaan myös spesifejä mittareita, kuten henkilökohtaista taidesuhdetta, osallisuutta tai toimintakykyä kuvaavia mittareita. Tämä mahdollistaa tiedon hyvinvointivaikutusten vertailtavuuden eri tasoilla, jolloin toimintatapoja voidaan entisestään edistää sellaisiksi, että sekä palveluntuottaja että kulttuurihyvinvointitoiminnassa osallisena oleva ihminen voivat saada lisähyötyä.

Kolmannessa osahankkeessa kehitettiin lisäksi laskentamalli, jossa sovellettiin terveys-taloustieteen menetelmiä tukemaan taloudellisen ennakoarvioinnin tekemistä. Hankkeessa todettiin, että vakiintuneita lähestymistapoja, käytänteitä ja arviointikriteeristöjä kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudelliseen arviointiin ei ole vielä olemassa. Sen vuoksi hankkeessa taloudellisen arvioinnin tueksi kehitetty laskentamalli ja siinä sovelletut menetelmät tarjoavat lähtökohdan jatkohyödyntämiselle ja -kehittämiselle kansallisena ja kansainvälisenä yhteistyönä. Yleisesti ottaen tämän tyyppiset laskentamallit ovat yhtä luotettavia kuin niissä käytettävä tutkimusnäyttö. Tämän vuoksi onkin tärkeää tunnistaa kansallisen tietotuotannon tarpeita, jotka hyödyttävät mahdollisimman laajasti kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuuden ja taloudellisen arvioinnin kehittymistä Suomessa. Laskentamallin kehittämisen yhteydessä tunnistettuja kansallisen tason tietotuotannon tarpeita ovat muun muassa koettu elämäntyytyväisyys (SWB-10) eri väestöryhmissä Suomessa (väestönormiarvojen määrittämiseksi Suomessa), niihin yhteydessä olevat tekijät, kuten kotitalouden tulot (3S-WV-arvotusmenetelmän kehittämiseksi) ja kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistumisen yhteys koettuun elämäntyytyväisyyteen (osallistumisaktiivisuuden yhteys koettuun elämäntyytyväisyyteen).

Hankkeen keskeinen johtopäätös on, että luotettavan vaikuttavuustiedon saavuttamiseksi kulttuurihyvinvointitoiminnan näytön astetta ja vaikuttavuuteen liittyvää tietoa tulee vahvistaa alalle soveltuvalla tavalla, kriittisesti ja toimintaympäristö huomioiden. Seuraavien vastaavien kokeilujen yhteydessä on otettava huomioon tämän selvityshankkeen hyvät käytännöt: monialainen tiimityöskentely, sisällöllisen osaamisen varmistaminen sekä ymmärrys toimintaympäristöstä ja siihen liittyvistä ihmisistä. Luotettavan vaikuttavuustiedon saavuttaminen kokeellisen tutkimuksen keinoin (RCT) ei välttämättä

ole eettisesti hyväksyttävissä, koska tutkittavia ihmisryhmiä voisi olla haastava kohdella oikeudenmukaisesti (Medical Research Council 2010). Ei-kokeellisilla tutkimusasetelmilla pystytään myös tuottamaan monipuolista vaikuttavuustietoa, mutta tällöin korostuvat menetelmät, ja tutkimusasetelmat, joilla voidaan hallita sekoittavien tekijöiden ja harhan lähteiden vaikutusta seurannassa havaittuun koetun hyvinvoinnin muutokseen. Tämän vuoksi on tarve kehittää monimenetelmällisiä ja monialaisia tutkimusasetelmia (esimerkiksi kvasikokeelliset asetelmat, kuvailevat case-tutkimukset, soveltavat taideperustaiset tutkimusasetelmat).

Hankkeen tulosten luotettavuuden arviointi. Hankkeen tutkimus- ja selvitystyötä ja tuotosten laatua arvioitiin sekä jokaisessa osahankkeessa että kokonaisprosessin laadun pohjalta. Jatkuvan monitieteisen prosessi-arvioinnin lisäksi asiantuntijatutkimusta arvioitiin SRQR-standardein (O'Brien ym. 2014) ja kartoitettavaa katsausta PRISMA-Scr-ohjeistuksen (Tricco ym. 2018) ja JBI-menetelmän suositusten mukaisesti (Joanne Briggs Institute 2020). Mittarin pilotointia arvioitiin käytetyn tutkimusasetelman näkökulmasta (Greve 2017; Rubin ja Babbie 2017) ja laskentamallissa edettiin prosessinomaisesti hyödyntäen aikaisempaa kirjallisuutta. Lisäksi arvioitiin ja kehitettiin empiiristen osuuksien haastattelulomakkeen ja kyselylomakkeen validiteettia (Grove ym. 2013, 394–397; OECD 2013). Hankkeen tutkimusprosessissa noudatettiin hyvän tieteellisen käytännön mukaisia periaatteita (TENK 2019), EU:n tietosuojasetusta (GDPR, tietosuojasetus 2016/649) ja tietosuojalakea (Tietosuojalaki 2018/1050). Aineiston käsittelyn ja hallinnan sekä hankkeen empiiristen osioiden suunnitteluun käytettiin resursseja erityisesti hankkeen alkuvaiheessa, jotta systemaattinen ja huolellinen tutkimus- ja selvitystoiminta mahdollistuisi. Hankeprosessi suunniteltiin huolellisesti, jotta osahankkeiden prosessien ja tuotosten laatu ja käytettävyys olisivat optimaaliset hankkeen lyhyt kesto huomioiden (ks. Simpura 2016).

Kulttuurihyvinvointitoiminnan laaja-alaisuus ja monimuotoisuus olivat haaste tutkimuksen toteutukselle, samoin kuin kulttuurihyvinvointitoiminnan ja sitä huomattavasti yleisemmän taide- ja kulttuuritoiminnan välisen rajan sumeus ja epätarkkuus. Tämän vuoksi osahankkeet pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman selkeästi ja avoimesti. Tässä auttoivat erityisesti hankekumppaneiden monitieteiseen näkökulmaan kannustava vuorovaikutus ja tutkimusyhteistyön luomat mahdollisuudet tutkijoiden kohtauttamiseen ja keskusteluttamiseen. Osahankkeiden 1 ja 2 aineistot olivat varsin pieniä, joten niiden yleistettävyys on rajallinen. Selvityshankkeen prosessin aikana jouduttiin soveltamaan tai rajaamaan ulos kirjallista aineistoa muun muassa heikon laadun, tulosten epä johdonmukaisuuden ja sekavan raportoinnin vuoksi. Aineisto oli kokonaisuudessaan kuitenkin hyvin rikasta, ja tutkimusprosessi toteutettiin järjestelmällisesti ja huolella. Tämän vuoksi monimenetelmällisen hankkeen tuotoksia voidaan pitää laadukkaina ja laajalti hyödynnettävinä kulttuurihyvinvoinnin kentällä. Seuraavaksi pohditaan hankkeen luotettavuuteen liittyviä keskeisiä seikkoja eri osahankkeiden näkökulmista.

- Asiantuntijatutkimus ja siihen liittyvä sidosryhmätyöskentely aloittivat selvityshankkeen. Vaikka avainasiantuntijoiden identifioinnin voidaan arvioida onnistuneen hyvin, tutkimuksen luotettavuutta haastoi kulttuurihyvinvointialan monimuotoinen luonne: esimerkiksi monet asiantuntijat toimivat useissa yhteiskunnallisissa rooleissa, joita voi olla vaikea erottaa toisistaan; erityisesti taide- ja kulttuurialan toimijat osallistuivat muita sektoreita enemmän sidosryhmätyöskentelyyn; arvioinnin ja vaikuttavuuden käsitteet olivat eri sektorien sidosryhmille paikoin epäselviä ja arviointiin ylipäätään saattoi liittyä epätietoisuutta ja kielteistä suhtautumista. Lisäksi toimijuus ja osallisuus ovat kulttuurihyvinvointitoiminnan ydinosamuotoja, johon kuitenkin liittyy paljon arviointiin liittyviä haasteita, joita tulisi työstää aktiivisesti ja avoimesti yhdessä koulutuksen, tiedon jakamisen ja yhteiskehittämisen avulla.
- Kartoittavassa kirjallisuuskatsauksessa kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuuteen ja taloudelliseen arviointiin liittyvässä kirjallisuudessa tunnistettiin neljä vinoumaa: 1) vaikuttavuustiedon kriittinen tarkastelu saattaa jäädä vähäiseksi, 2) vaikuttavuustutkimus näyttyy pistemäisenä, 3) tutkimus ja aineisto painottuu Ison-Britanniassa toteutettuun tutkimukseen ja 4) julkaisujen raportointi on paikoin niukkaa tai harhaanjohtavaa.
- Hyvinvointivaikutusten arvioinnin yhteydessä tunnistettiin syy-seurausyhteyksiä. Hankkeessa toteutetun ennen–jälkeen-tutkimusasetelman ominaispiirteiden – kuten tutkittavien satunnaistamisen ja identtisen vertailuryhmän puuttumisen – vuoksi tuotoksia tulee tulkita kuitenkin varoen. Tutkimukseen liittyviä sekoittavia tekijöitä olivat esimerkiksi 1) kokemus järjestetystä toiminnasta (esim. osallisuuden ja toimijuuden muoto, toiminnan, palautteen tai kyselyn fasilitointi), 2) taidekokemus (esim. mahdollisuudet valita teatterikokemus, kokemuksen aihe ja laatu), 3) ympäristötekijät (esim. maailmantilanne) ja 4) tutkittavan ihmisryhmän ominaisuudet (esim. motivaatio, henkilökohtainen taidesuhde, elämäntilanne, sosioekonominen asema, suhde muihin ryhmässä oleviin). Voidaan kuitenkin todeta, että hankkeessa hyödynnetyt mittarit olivat luotettavia. Itseraportoitavan kyselylomakkeen validiteetti (Grove ym. 2013, 394–397; OECD 2013) huomioitiin ja olemassa olevia koetun hyvinvoinnin mittareita hyödynnettiin (Koettu elämäntyytyväisyys [SWB-10]: Birkjær ym. 2020; Cheung ja Lucas 2014; [WHO-5]: Topp ym. 2015; Kusier ja Folker 2020; WHO5 2022).

Toimenpide-ehdotukset kootusti. Tässä selvityshankkeessa otettiin ensimmäisiä askeleita taloudellisen arviointitiedon käyttöönottoon ja juurruttamiseen yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Kulttuurihyvinvointitoiminnan erityisluonne edesauttaa eri sektoreiden palveluiden inhimillistämistä, elävöittämistä ja kriittistä tarkastelua. Vaikka

kulttuurihyvinvointitoiminta tämän vuoksi usein pakenee määrittelyä, arviointia ja mittaamista, selvityksen mukaan toimijat ja organisaatiot ovat valmiita vaikuttavuusperusteiseen yhteistyöhön. Monimenetelmällinen ja monialainen yhteistyö voi sekä olla antoisa prosessi ilmiöiden kohtauttamiseen että edistää vaikuttavuutta ja sen arviointia. Kulttuurihyvinvoinnin monialainen kehittäminen voi tapahtua myös osana laajempaa kulttuurialan vaikuttavuuden tutkimusta (Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmä 2022). Seuraavaksi tarvitaan toimeenpanokykyä ja konkreettisia tekoja. Visiona on arvokkaan kulttuurihyvinvointitoiminnan tekeminen näkyväksi ja kuulluksi osana yhteiskunnallista päätöksentekoa, jossa kulttuurihyvinvoinnilla on oma tärkeä asema yhteiskunnallisen keskustelun, demokratian, hyvinvoinnin ja sosiaalisen kestävyyden edistämässä. Näin perus- ja ihmisoikeuksiin sisältyvät kulttuuriset oikeudet, joita tulee suojella ja joihin kuuluu taiteellinen vapaus osana ilmaisun- ja sananvapautta, tulevat myös tuetuiksi (ks. Yhdistyneet kansakunnat 1948). Hankkeen tuloksiin perustuvat toimenpidesuositukset ovat:

1. **Kaikille toimijoille ja vaikuttavuuden tasoille:**

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisen arvioinnin lähestymistavoista, kriteereistä ja mittareista on sovittava yhteistoiminnallisesti. Tätä tulee edistää palveluntuottajien, alueellisen tason toimijoiden ja päättäjien avoimen keskustelun, tiedon jakamisen ja kulttuurihyvinvoinnin toimintaohjelman avulla.

2. **Palveluiden tuottajille:** Palveluntuottajia on tuettava

kulttuurihyvinvointitoiminnan järjestelmällisen vaikuttavuuden mittaamisen ja raportoinnin kehittämisessä, jotta ihmisille voidaan taata tarpeiden mukaisia ja vaikuttavia palveluja. Esimerkiksi keskeistä kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuvien kannalta on tukea heidän henkilökohtaista taidesuhdettaan sekä mahdollisuutta osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan säännöllisesti.

3. **Alueellisen tason toimijoille ja organisaatioille:** Kokonaisvaltaisen koetun hyvinvoinnin mittaaminen on nostettava kulttuurihyvinvointitoiminnan arvioinnin keskiöön. Mittaamiseen tarvitaan yhteisiä standardeja ja toimintatapoja, jotta tiedon saatavuus, vertaiskehittäminen ja hyvistä käytännöistä oppiminen eri alueiden kesken mahdollistuvat. Lisäksi tarvitaan sosiaalisten (toimijuus ja osallisuus) ja ympäristöllisten vaikuttavuustekijöiden arvioinnin kehittämistä nykyistä kattavammaksi.

4. **Päättäjille:** Vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden raportoinnin ja näytön asteen arvioinnin tasoa on vahvistettava yhdessä luotavan kriteeristön avulla. Tämä edellyttää kulttuurihyvinvointitoiminnan ekosysteemin toimijoiden ja organisaatioiden tukemista sekä yhteistä määrittelyä ja keskustelua vaikuttavuusperusteisuudesta ja siihen liittyvistä kriteereistä. Lisäksi on kohdennettava erillistä resurssia tieteidenväliseen tutkimustoimintaan vaikuttavuus- ja kustannusvaikuttavuusosaamisen

kehittämiseksi kansallisella tasolla. Tämä on Suomelle mahdollisuus myös kansainväliseen edelläkävijyyteen, koska arviointitoiminta on myös kansainvälisesti tarkastellen vasta kehittymässä.

5. **Tietotuotannosta vastaaville ja poliittiselle ohjaukselle:**

Kulttuurihyvinvointitoiminnan koulutusta, käytäntöjä ja menetelmiä tulee kehittää yhdessä siten, että palvelualueen on mahdollista tasavertaisemmin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja olla osa yhteiskunnallisen päätöksenteon ydintä. Kulttuurihyvinvointitoiminnan alueella tarvitaan erityisesti laajempien tutkimus- ja empiiristen asetelmien toteutusta sekä mahdollisuuksia osallistua väestötutkimusten suunnitteluun ja toteuttamiseen kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta. Tarvitaan myös tarkempaa selvitystyötä ja käsiteanalyysia, joiden avulla kulttuurihyvinvointitoiminnan tilastointia ja raportointia voidaan kehittää ja hyödyntää paremmin monisektorisesti. Rahoituspäätöksiä tehtäessä kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisten vaikutusten ennakoarviointia ei pidä käyttää kaiken kulttuuri- ja taidetoiminnan arviointiin, koska suurella osalla taide- ja kulttuuritoimintaa ei ole hyvinvointitavoitteita eikä tarvitsekaan olla. Arviointi tulee kohdentaa vain kulttuurihyvinvointitoimintaan, jolla on lähtökohtaisesti hyvinvointitavoitteita.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi -hanke

Osahanke 1: Avainasiantuntijoiden syvähaastattelut

Teema 1: Kulttuurihyvinvointitoiminnan määrittely

1.1 Kuvaile omin sanoin, mitä mielestäsi kulttuurihyvinvointitoiminta tarkoittaa.

1.2 Kerro lyhyesti, miten kulttuurihyvinvointitoiminta liittyy työhösi ja/tai asiantuntijuuteesi.

Teema 2: Kulttuurihyvinvointitoiminnan seuranta ja arviointi

2.1 Miten kulttuurihyvinvointitoimintaa seurataan ja arvioidaan tai tulisi seurata ja arvioida oman organisaatiosi näkökulmasta?

2.2 Millaisia tarpeita ja haasteita olette havainneet seurantaan ja arviointiin liittyen?

3.2 Millaisia tietotuotannon tarpeita ja haasteita olette havainneet?

Teema 3: Kulttuurihyvinvointitoiminnan kustannusvaikutukset

3.1 Millaisia kustannusvaikutuksiin liittyviä tavoitteita kulttuurihyvinvointitoiminnalle tulisi mielestäsi asettaa?

Teema 4: Kulttuurihyvinvointitoiminta hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen näkökulmasta

4.1 Mitä keskeisiä *vaikuttavuustekijöitä* voi liittyä kulttuurihyvinvointitoimintaan, jonka tavoitteena on *edistää (promote)* hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta?

4.2 Miten kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuutta voitaisiin mitata hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen asiayhteyksissä?

Teema 5: Kulttuurihyvinvointitoiminta sairauden hoidon, hallinnan ja kuntoutuksen näkökulmasta

5.1 Mitä keskeisiä vaikuttavuustekijöitä voi liittyä kulttuurihyvinvointitoimintaan, jonka tavoitteena on tukea sairauden hoitoa, sairauden hallintaa ja kuntoutusta?

5.2 Miten kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuutta voitaisiin mitata sairauden hoidon, sairauden hallinnan ja kuntoutuksen asiayhteyksissä?

Teema 6: Kulttuurihyvinvointitoiminta ammatillisen osaamisen kehittämisen ja työhyvinvoinnin näkökulmasta

6.1 Miten nykyinen koulutus ja ammatillinen osaaminen mahdollistaa kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutusten ja vaikuttavuuden tunnistamisen ja mittaamisen eri toimialoilla (esim. sosiaaliala, terveysala, kulttuuriala, opetusala)?

Teema 7: Kulttuurihyvinvointitoiminta ja rakennetut toimintaympäristöt / kulttuuriympäristöt

7.1 Mitä keskeisiä vaikuttavuustekijöitä voi liittyä rakennettuihin toimintaympäristöihin ja kulttuuriympäristöihin kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta?

7.2 Miten rakennettujen toimintaympäristöjen ja kulttuuriympäristöjen vaikuttavuutta kulttuurihyvinvointiin voitaisiin mitata?

Teema 8: Muut kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuusmekanismit, mahdollisuudet ja haasteet

8.1 Tuleeko sinulle vielä jotain mieleen, mitä ei ole ehditty käsitellä tai haluat tuoda esille?

Liite 2. Kirjallisuushakuprosessi

Kirjallisuushaun systemaattisen osuuden käytännön toteutuksesta vastasivat Taideyliopiston tietoasiantuntijat, ja se suoritettiin toukokuussa 2022.

Kirjallisuushakuprosessi (vuodet 2002–2022, englantia)

Haku

Tietokannoista identifioidut viitteet:

- PubMed (14)
- Dimensions.ai (50)
- ProQuest [hakukone] (30)
- EBSCOhost (18)
- Google Scholar (86)
- Kaksoiskappaleita poistettu (n=21)
- Yhteensä (n=177)
- Manuaaliset haut muista lähteistä (n=7)

Yhteensä (n=184)

Seulonta

- Kaksoiskappaleiden poiston jälkeen otsikon (n=82) ja abstraktin tasolla (n=52) seulotut yhteensä (n=134)
- Otsikon tai abstraktin perusteella hylätty: (n=124)

Kelpoisuus

- Kokotekstien perusteella sopivuus arvioitu (n=10)
- Kokotekstin perusteella poissuljetut (n=0)

Sisällytetyt

- Kartoittavan haun perusteella sisällytetyt / synteisiin hyväksytyt (n=6)
- Kvalitatiiviseen synteisiin hyväksytyt (n=16)

Liite 3. Kirjallisuuskatsaukseen hyväksytyt julkaisut

Kirjoittajat, vuosi, maa	Interventio, prevention taso (1, 2, 3)	Tutkimusasetelma, keskeiset tulokset (A, B, C), näytön aste [1–5]	Keskeisiä mittauksen kohteita ja mittareita
**Baker ym. (2019) Australia, Saksa, UK, Puola, Norja	Musiikki-interventio dementiaa sairastaville henkilöille ja heidän omaishoitajilleen (2).	Satunnaistettu kontrolloitu tutkimus (kolme ryhmää: musiikki-interventio, lukuinterventio, tavanomainen hoito), n=496. Tutkimusprotokolla. Tutkimus on kesken, tulokset laajalti yleistettävissä hoitoon, terveydenhuoltoon ja poliittisiin päätöksiin (B, C). [-]	Dementiaa sairastavalta henkilöltä tarkasteltiin sairauden vaikeusastetta (Neuropsychiatric Inventory–Questionnaire; The Mini–Mental State Examination), masentuneisuutta (the Montgomery Asberg Depression Rating Scale), elämänlaatua (Quality of Life in Alzheimer Disease) ja terveyteen liittyvää elämänlaatua (The 5-item EuroQol scale). Omaishoitajalta tarkasteltiin masentuneisuutta (Patient Health Questionnaire-9), resilienssiä (The 14-item Resilience Scale), kyvykkyyttä (Short Sense of Competence Questionnaire), elämänlaatua (Assessment of Quality of Life-6D instrument), omaishoitajan ja dementiaa sairastavan henkilön välistä suhteen laatua (Quality of Caregiver-Patient Relationship) ja terveyteen liittyvää elämänlaatua (The 5-item EuroQol scale).
*Çulhacik ym. (2021) Turkki	Taidetoimintainterventio vammaisten lasten äideille (1).	Satunnaistettu kontrolloitu tutkimus (RCT), n=33. Osallistujien resilienssi kohosi ja taidetoiminta oli vaikuttava arjessa selviytymisen kannalta (A, C). [1]	Resilienssi (Resilience Scale for Adults), koettu elämäntyytyväisyys (The 5-item Satisfaction with Life Scale), hoitamiseen liittyvä kuormittuneisuus (The Zarit Burden Interview) sekä ahdistuneisuus ja masentuneisuus (The 12-item General Health Questionnaire).
**Crawford ym. (2012) UK	Ryhmätaideterapiainterventio skitsofreniaa sairastaville aikuisille (2).	Satunnaistettu kontrolloitu tutkimus (kolme ryhmää: taideterapiaryhmä, aktiiviryhmä, tavanomainen hoito), n=355. Ryhmäkuvataideterapian vaikuttavuus skitsofrenian hoidossa ei ollut merkittävä (A). Ryhmäkuvataideterapialla ei ole kustannusvaikuttavuutta skitsofreniaa sairastaville henkilöille (B, C). [1]	Skitsofreniaa sairastavan henkilön sairauden vaikeusaste (Global Assessment of Functioning Scale; Positive and Negative Syndrome Scale), sosiaalinen toimintakyky (Social Function Questionnaire), tyytyväisyys hoitoon (Client Satisfaction Questionnaire), hyvinvointi (General Well-Being Scale) ja terveyteen liittyvä elämänlaatu (The 5-item EuroQol scale).

Kirjoittajat, vuosi, maa	Interventio, prevention taso (1, 2, 3)	Tutkimusasetelma, keskeiset tulokset (A, B, C), näytön aste [1–5]	Keskeisiä mittauksen kohteita ja mittareita
**Cuypers ym. (2012) Norja	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely (1).	Poikkileikkaustutkimus, n=50797. Kulttuurihyvinvointitoimintojen toteuttaminen osana terveyden edistämistä ja terveydenhuoltoa voi edistää osallistujien kulttuurista osallisuutta, vähentää ahdistusta ja masentuneisuutta ja lisätä elämäntyytyväisyyttä (A, C). [4]	Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuminen, ahdistuneisuus ja masentuneisuus (Hospital Anxiety and Depression scale) ja yhden väittämän Likert-asteikot: koettu terveys sekä koettu elämäntyytyväisyys.
*Demirbatir ym. (2013) Turkki	Musiikinkuunteluinterventio musiikkikasvatuksen opiskelijoille (1).	Satunnaistettu kontrolloitu tutkimus, n=69. Kuunneltujen musiikki lajien (ryhmä 1: barokkimusiikki, ryhmä 2: romanttinen klassinen musiikki) ja niiden korkeusasteilla ei yhteyttä musiikinopiskelijoiden psykologiseen elämänlaatuun ja koettuun hyvinvointiin (A, C). [3]	Masentuneisuus, ahdistuneisuus ja stressi (Depression Anxiety and Stress Scale), koettu onnellisuus (Oxford Happiness Questionnaire) ja koettu elämäntyytyväisyys (The 5-item Satisfaction with Life Scale).
**Ellis-Hill ym. (2019) UK	Kuvataideperustainen luova taideinterventio aivoverenkiertohäiriöpotilaille (2).	Satunnaistetun kontrolloidun tutkimuksen (kaksi ryhmää: taideinterventio, tavanomainen hoito) toteutettavuustutkimus, n=47. Suosituksia RCT-tutkimusten ja mittaamisen, vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden alueille (B, C). [-]	Psyykinen hyvinvointi (Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale), masentuneisuus ja ahdistuneisuus (Hospital Anxiety and Depression scale), kyvykkyys (ICEpop CAPability measure for adults), itsetunto (Rosenberg Self-Esteem Scale), terveyteen liittyvä elämänlaatu (Medical Outcomes Short Form Health Survey), päänvamman vaikeusaste (Head Injury Semantic Differential Scale) ja interventioryhmän yhteenkuuluvuuden tunne (Social Identification self-report scale).
**Fujiwara ym. (2014) UK	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely (1).	Poikkileikkaustutkimus, n = 40000. Taide- ja kulttuuriin osallistuminen edisti vastaajien koettua elämäntyytyväisyyttä (A). Tutkimuksessa arvioitiin Wellbeing Valuation-menetelmällä toimintojen kustannushyötyä (A, B). [4]	Kulttuurihyvinvointitoimintaan ja urheiluun osallistuminen viimeisen 12 kuukauden ajalta sekä koettu elämäntyytyväisyys (Yhden väittämän Likert-asteikko).
*Hand (2018) UK	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely (1).	Poikkileikkaustutkimus, n=7753. Taide- ja kulttuuriin osallistuminen oli yhteydessä lisääntyneeseen onnellisuuden tunteeseen (A). [4]	Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuminen yleisellä tasolla ja koettu onnellisuus (Yhden väittämän Likert-asteikko).

Kirjoittajat, vuosi, maa	Interventio, prevention taso (1, 2, 3)	Tutkimusasetelma, keskeiset tulokset (A, B, C), näytön aste [1–5]	Keskeisiä mittauksen kohteita ja mittareita
*Lee & Heo (2020) Etelä-Korea	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely yli 45-vuotiaille (1).	Poikkileikkaustutkimus, n=41644. Vapaa-ajan toiminta vaikutti myönteisesti yli 45-vuotiaiden korealaisten elämänlaatuun (C). [4]	Kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuminen yleisellä tasolla ja koettu elämänlaatu (Yhden väittämän Likert-asteikko).
*McGrath & Stevens Australia (2019)	Sirkustaiteen ohjelma lapsille (1).	Monimenetelmätutkimus, kyselyt n=23, haastattelut n=55. Sirkustaiteen harjoittelu liittyi lasten kuvauksen mukaan myönteisesti heidän psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiinsa, sosiaalisiin taitoihin ja resilienssiin (C). Sirkustaiteilla voidaan saada aikaan tuottoa seitsemän dollaria jokaista sijoitettua dollaria kohti (B). [5]	Sirkustaiteen harjoittelun kesto, tietoja liikuntaharrastuksista ja viittä hyvinvoinnin osa-aluetta, jotka olivat fyysinen hyvinvointi, psyykinen hyvinvointi, autonomia ja vanhempien suhde, sosiaalinen tuki ja ystävät sekä kouluympäristö (Kidscreen-27 questionnaire).
*Michalos & Kahlke (2008) Kanada	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely aikuisväestölle (1).	Kyselytutkimus, n=1027. Kulttuurihyvinvointitoiminnan ja hyvinvoinnin välillä tunnistettiin joitakin yhteyksiä (A, C). [4]	Koettu terveys (Yhden väittämän Likert-asteikko), koettu elämäntyytyväisyys (Yhden väittämän Likert-asteikko; The 5-item Satisfaction with life as a whole), koettu elämänlaatu (Yhden väittämän Likert-asteikko), koettu onnellisuus (Yhden väittämän Likert-asteikko), koettu elämän merkityksellisyys (The 5-item Contentment with life), koettu hyvinvointi (The 4-item Subjective wellbeing) sekä kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuminen ja siihen liittyviä monimuotoisia tekijöitä.
*Solé ym. (2010) Espanja	Musiikki-interventioita ikäihmisille (1).	Ennen-jälkeen-koeeasetelma, n=83. Musiikkiryhmillä (kolme ryhmää: kuoro, musiikin kurssi, ehkäisevä musiikkiterapia) ei ollut tilastollista vaikutusta elämänlaatuun. Ikäihmiset kuvasivat musiikkiryhmien edistäneen joitakin elämänlaadun osa-alueita (C). [3]	Terveys (muun muassa sairaalahoitopäivät; koettu terveys), psyykinen hyvinvointi (CUBRECAVI Quality of Life questionnaire; Rosenberg's selfconcept test; Philadelphia Geriatric Scale) ja ihmissuhteet.
*Tymoszuk ym. (2019) UK	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely yli 50-vuotiaille.	Kohorttitutkimus, n=3188. Taidetoiminta edisti koettua elämäntyytyväisyyttä ja hyvinvointia. Säännöllinen kulttuuriin ja taiteisiin osallistuminen oli myönteisesti yhteydessä hyvinvointiin (A, C). [4]	Koettu elämäntyytyväisyys (The 5-item Satisfaction with Life Scale) ja hyvinvointi (Control, Autonomy, Self-realization, Pleasure scale).

Kirjoittajat, vuosi, maa	Interventio, prevention taso (1, 2, 3)	Tutkimusasetelma, keskeiset tulokset (A, B, C), näytön aste [1–5]	Keskeisiä mittauksen kohteita ja mittareita
*Wang ym. (2020) UK	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely (1).	Poikkileikkaustutkimus, n=23660. Taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuminen oli yhteydessä psyykkisen elämänlaadun osa-alueisiin ja elämäntyytyväisyyteen. Kulttuuritoimintaan osallistumien voi ehkäistä ahdistuksen tunnetta (A, C). [4]	Henkinen ahdistus (General Health Questionnaire), henkinen toimintakyky (The 12- item Short Form Health Survey), koettu elämäntyytyväisyys (Yhden väittämän Likert-asteikko) ja kulttuurihyvinvointitoimintaan osallistuminen.
*Wheatley & Bickerton (2017) UK	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely (1).	Poikkileikkaustutkimus, n= 40000. Säännöllinen taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuminen tuottaa myönteisiä hyvinvointivaikutuksia. Kulttuurisia ominaisuuksia sisältävä toiminta tuottaa hyötyä myös epäsäännöllisessä osallistumisessa (A). [4]	Kulttuurihyvinvointitoimintaan ja urheiluun osallistuminen viimeisen 12 kuukauden ajalta ja yhden väittämän Likert-asteikot: koetusta elämäntyytyväisyydestä, koetusta onnellisuudesta, työstä ja vapaa-ajan määrästä.
*Wheatley & Bickerton (2019) UK	Ei empiiristä interventiota, aineistona väestötason kysely (1).	Poikkileikkaustutkimus, n= 40000. Sitoutumalla taiteen, kulttuurin ja urheilutoiminnan pariin voidaan saada aikaan myönteisiä muutoksia hyvinvoinnissa (A). [4]	Kulttuurihyvinvointitoimintaan ja urheiluun osallistuminen viimeisen 12 kuukauden ajalta ja yhden väittämän Likert-asteikot: koetusta elämäntyytyväisyydestä, työstä ja vapaa-ajan määrästä.

Kirjallisuushaku: *systemaattinen haku **kartoittava haku

Prevention aste: 1 = primaaripreventio, 2 = sekundaaripreventio, 3 = tertiaaripreventio

Katsauksen kannalta keskeiset tulokset: A = koettu hyvinvointi, B = kustannusvaikuttavuus, C = elämänlaatu

Näytönasteen arvioinnissa mukailtiin Hoitotyön tutkimussäätiön määrittelyä (Hotus 2022): 1 = kokeelliset asetelmat, 2 = kvasikokeelliset asetelmat, 3 = havainnoivat tai analyttiset asetelmat, 4 = havainnoivat tai kuvailevat tutkimukset, 5 = asiantuntijoiden näkemys

Liite 4. Kyselylomake

Taustakysymykset

Kunta (Pohjois-Savo):

- Iisalmi
- Joroinen
- Kaavi
- Keitele
- Kiuruvesi
- Kuopio
- Lapinlahti
- Leppävirta
- Pielavesi
- Rautalampi
- Rautavaara
- Siilinjärvi
- Sonkajärvi
- Suonenjoki
- Tervo
- Tuusniemi
- Varkaus
- Vesanto
- Vieremä

Sukupuoli:

- Mies
- Nainen
- Muu
- En halua kertoa

Syntymävuosi:

(Valmiit vaihtoehdot)

Koulutus:

- Perus-/kansakoulu
- Ammatti-, tekninen-/kauppakoulu
- Ylioppilas/lukio
- Opisto
- Ammattikorkeakoulu
- Yliopisto/korkeakoulu

Ammatti/asema:

- Yrittäjä
- Johtava asema
- Muu ylempi toimihenkilö, asiantuntija
- Toimihenkilö
- Työntekijä
- Maanviljelijä
- Opiskelija, koululainen
- Eläkeläinen
- Kotiäiti/-isä
- Työtön

Talouden elinvaihe:

- Yhden henkilön talous
- Lapseton pari
- Muu aikuistalous (vain yli 18-vuotiaita)
- Talous, jossa alle 18-vuotiaita lapsia (lapsitalous)

Kotona asuvien lasten iät:

- 0–2 vuotta
- 3–6 vuotta
- 7–12 vuotta
- 13–15 vuotta
- 16–17 vuotta
- ei alle 18-vuotiaita lapsia kotona

Taloutesi koko:

- 1 henkilö
- 2 henkilöä
- 3 henkilöä
- 4 henkilöä
- 5 henkilöä
- 6 tai useampi henkilöä

Taloutesi yhteenlasketut bruttotulot, joista ei ole vähennetty veroja?

- alle 10.000 euroa/v
- 10.000–20.000 euroa/v
- 20.001–30.000 euroa/v
- 30.001–40.000 euroa/v
- 40.001–50.000 euroa/v
- 50.001–60.000 euroa/v
- 60.001–70.000 euroa/v
- 70.001–80.000 euroa/v
- 80.001–90.000 euroa/v
- yli 90.000 euroa/v
- En halua vastata
- En tiedä

Koettu hyvinvointi

1. Miten tyytyväinen olet tällä hetkellä elämääsi kaiken kaikkiaan?

Vastausvaihtoehdot: 0 = Täysin tyytymätön; 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10 = Täysin tyytyväinen

2. Ole hyvä ja valitse kustakin viidestä väittämästä se, joka kuvaa parhaiten tuntemustasi viimeisen kahden viikon ajalta. Huomaa, että korkeammat numerot merkitsevät parempaa hyvinvointia.

Esimerkki: Jos olet ollut iloinen ja hyväntuulinen yli puolet ajasta viimeisen kahden viikon aikana, laita rasti ruutuun numero 3.

Vastausvaihtoehdot:

Pystyakseli: Olen ollut iloinen ja hyväntuulinen; Olen ollut levollinen ja rentoutunut; Olen ollut toimielias ja tarmokas; Herätessäni olen tuntenut itseni virkeäksi ja levänneeksi; Joka-päiväiseen elämääni on kuulunut paljon asioita, jotka kiinnostavat minua

Vaaka-akseli: 5 = Kaiken aikaa; 4 = Enemmän osan aikaa; 3 = Yli puolet ajasta; 2 = Alle puolet ajasta; 1 = Pienen osan ajasta; 0 = En lainkaan

Taustakysymykset

Kulttuuritoiminnan käyttöaste/ käyttöaktiivisuus

Kuinka usein viimeisen 12 kuukauden aikana olet käyttänyt tai ollut tällaisissa tapahtumissa?

Vastausvaihtoehdot:

Pystyakseli: Teatteri; Museo; Kirjasto; Taidetoiminta, kuten kansalaisopiston kurssi tai vastaava; Taidenäyttely; Festivaali; Esittävän taiteilijan esiintyminen, kuten musiikki tai komediakeikka tai konsertti

Vaaka-akseli: En kertaakaan; Kerran kuluneen vuoden aikana; Kahdesti kuluneen vuoden aikana; Vähintään 3–4 kertaa vuodessa; Vähintään kuukausittain; Vähintään kerran viikossa

Jos vastaa ”En kertaakaan”, ponnahtaisi jatkokysymys:

Mitkä ovat olleet syitä sille, että et ole käynyt kertaakaan yllä mainituissa kulttuuritoiminnan muodoissa viimeisen 12 kuukauden aikana? Voit valita useamman vaihtoehdon.

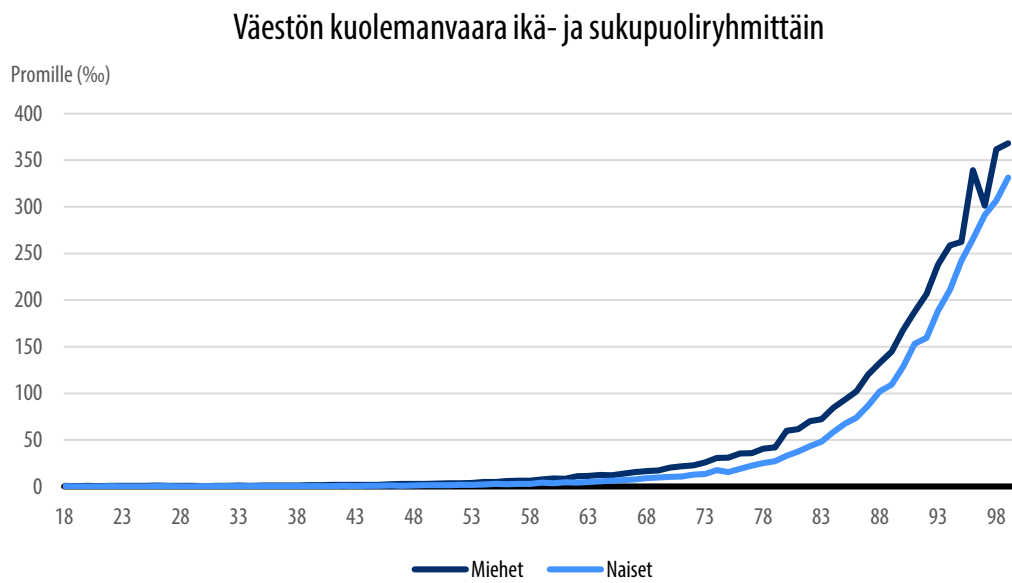
- Pitkä välimatka
- Korkea hinta
- Ajanpuute
- Haasteet terveydessä
- Negatiivinen aikaisempi kokemus
- En tahdo vastata
- Muu, mikä _____

Liite 5. Lineaarisen sekamallin tulokset koetun hyvinvoinnin (SWB-10 ja WHO-5) muutoksille lähtötilanteen hyvinvointi huomioiden

	SWB-10		WHO-5	
	β (SE)	p	β (SE)	p
Vakio	8,53 (0,34)	<0,001	86,55 (2,18)	<0,001
Mittauskerta				
Lähtötilanne	Referenssi		Referenssi	
2. mittaus	-0,50 (0,31)	0,106	-7,13 (2,53)	0,006
3. mittaus	-0,69 (0,29)	0,020	-7,72 (2,98)	0,011
Ikä, vuosina				
≤34	Referenssi		Referenssi	
35–64	0,34 (0,25)	0,178	0,57 (1,68)	0,737
≥65	0,38 (0,32)	0,242	0,26 (2,20)	0,906
Nainen	-0,18 (0,22)	0,423	-2,50 (1,51)	0,100
Lähtötilanteen hyvinvointi				
Heikentynyt	-3,06 (0,35)	<0,001	-50,29 (2,10)	<0,001
Hyvä	-1,09 (0,31)	0,001	-21,92 (1,85)	<0,001
Erinomainen	Referenssi		Referenssi	
Mittauskerta*Hyvinvointi				
Lähtötilanne*Heikentynyt	Referenssi		Referenssi	
Lähtötilanne*Hyvä	Referenssi		Referenssi	
Lähtötilanne*Erinomainen	Referenssi		Referenssi	
2. mittaus*Heikentynyt	0,38 (0,43)	0,378	14,00 (3,50)	<0,001
2. mittaus*Hyvä	0,55 (0,38)	0,147	5,77 (3,11)	0,066
2. mittaus*Erinomainen	Referenssi		Referenssi	
3. mittaus*Heikentynyt	0,67 (0,40)	0,100	14,59 (4,13)	0,001
3. mittaus*Hyvä	0,88 (0,36)	0,016	7,61 (3,67)	0,041
3. mittaus*Erinomainen	Referenssi		Referenssi	
N henkilöt	157		157	
N havainnot	357		357	

Liite 6. Tilastokeskuksen kuolemanvaaratilasto (Tilastokeskus 2022)

Liite 7. SWB-10-mittariin vaikuttavat tekijät estimoituna lineaarisella regressiomallilla

	SWB-10	
	β (SE)	p
Vakio	4,855 (0,272)	<0,001
Naiset	0,270 (0,075)	<0,001
Ikä, vuosia	0,027 (0,003)	<0,001
Talouden elinvaihe		
Yhden henkilön talous	Referenssi	
Lapseton pari	0,154 (0,105)	0,142
Aikuistalous	0,133 (0,119)	0,266
Lapsitalous	0,102 (0,118)	0,386
Koulutus		
Matala	Referenssi	
Keskitaso	0,185 (0,160)	0,248
Korkea	0,334 (0,164)	0,041
Talouden bruttotulot vuodessa (ennen veroja), €		
≤10 000	Referenssi	
10 001–20 000	0,156 (0,197)	0,428
20 001–30 000	0,402 (0,208)	0,054
30 001–40 000	0,587 (0,206)	0,004
≥40 001	0,941 (0,195)	<0,001
En halua vastata	0,719 (0,205)	<0,001
Ammatti		
Työssäkäyvä	Referenssi	
Työtön	-0,946 (0,167)	<0,001
Eläkkeellä	-0,297 (0,109)	0,007
Opiskelija/omaa kotitaloutta hoitava	0,269 (0,138)	0,052

Lähteet

Adler M. (2012) *Well-being and fair distribution: Beyond cost-benefit analysis*. Oxford University Press.

Alasuutari P. (2009) Snobismista kaikkiruokaisuuteen: musiikkimaku ja koulutustaso. Liik-
kanen, M. (toim.) *Arjen ilot ja valinnat*. Gaudeamus. 81–100.

Aromataris E. & Munn Z. (2020) *JBI Manual for evidence synthesis*. JBI. (Viitattu 22.8.2022)
Saatavilla internetistä: <https://doi.org/10.46658/JBIMES-20-01>

Baker FA., Bloska J., Braat S., Bukowska A., Clark I., Hsu MH., Kvamme T., Lautenschlager
N., Lee YE., Smrokowska-Reichmann A., Sousa TV., Stensaeth KA., Tamplin J., Wosch T.,
Odell-Miller H. (2019) HOMESIDE: home-based family caregiver-delivered music and rea-
ding interventions for people living with dementia: protocol of a randomised controlled
trial. *BMJ Open* 19;9(11):e031332. doi: 10.1136/bmjopen-2019-031332.

Birkjær M., Kaats M. & Rubio A. (2020) Wellbeing Adjusted Life Years. A universal metric to
quantify the happiness return on investment. Happiness Research Institute & Leaps by
Bayer. Berlin. Saatavilla internetistä: [https://6e3636b7-ad2f-4292-b910-faa23b9c20aa.file-
susr.com/ugd/928487_bcc3acfa38474a86bd73f011160c2477.pdf](https://6e3636b7-ad2f-4292-b910-faa23b9c20aa.file-susr.com/ugd/928487_bcc3acfa38474a86bd73f011160c2477.pdf)

Blanchflower DG. & Oswald AJ. (2008) Hypertension and happiness across nations. *J Health
Econ.* 27(2) 218-233. doi: 10.1016/j.jhealeco.2007.06.002.

Bourdieu P. (1984) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Routledge.

Braun V. & Clarke V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in
Psychology* 3(2) 77–101.

Briggs A. & Sculpher M. (1998) An introduction to Markov modelling for economic evalua-
tion. *Pharmacoeconomics.* 13(4) 397–409. doi: 10.2165/00019053-199813040-00003.

Cheung F. & Lucas RE. (2014) Assessing the Validity of Single-item Life Satisfaction Measu-
res: Results from Three Large Samples. *Quality of Life Research* 23(10) 2809–2818.

Clift S., Phillips K. & Pritchard S. (2021) The need for robust critique of research on social and health impacts of the arts. *Cultural Trends* 30(5) 442–459. doi.org/10.1080/09548963.2021.1910492

Clift S. & Camic, PM. (Toim.) (2016) *Oxford textbook of creative arts, health, and wellbeing: International perspectives on practice, policy, and research*. Oxford University Press.

Colquhoun HL., Levac D., O'Brien KK., Straus S., Tricco AC., Perrier L., Kastner M. & Moher D. (2014) Scoping reviews: time for clarity in definition, methods, and reporting. *Journal of Clinical Epidemiology* 67(12) 1291–1294. doi: 10.1016/j.jclinepi.2014.03.013

Crawford MJ., Killaspy H., Barnes TR., Barrett B., Byford S., Clayton K., Dinsmore J., Floyd S., Hoadley A., Johnson T., Kalaitzaki E., King M., Leurent B., Maratos A., O'Neill FA., Osborn D., Patterson S., Soteriou T., Tyrer P. & Waller D. (2012) Group art therapy as an adjunctive treatment for people with schizophrenia: A randomised controlled trial (MATISSE). *Health Technology Assessment* 16(8) 1–76.

Creswell JW. (2014) *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4. painos). SAGE.

Creswell JW. & Plano Clark VL. (2011) *Designing and conducting mixed methods research*. BMJ Publishing Group.

Çulhacik GD., Durat G. & Eren N. (2021) Effects of activity groups, in which art activities are used, on resilience and related factors in families with disabled children. *Perspectives in Psychiatric Care* 57(1) 343–350.

Cuypers K., Krokstad S., Holmen TL., Skjei Knudtsen M., Bygren LO. & Holmen J. (2012) Patterns of receptive and creative cultural activities and their association with perceived health, anxiety, depression and satisfaction with life among adults: the HUNT study, Norway. *Journal of Epidemiology and Community Health* 66(8) 698–703. doi:10.1136/jech.2010.113571

Del Saz-Salazar S., Navarrete-Tudela A., Alcalá-Mellado J. & Del Saz-Salazar D. (2019) On the use of life satisfaction data for valuing cultural goods: a first attempt and a comparison with the contingent valuation method. *Journal of Happiness Studies* 20, 119–140.

Demirbatir E., Helvacı A., Yılmaz N., Gul G., Senol A. & Bilgel N. (2013) The psychological well-being, happiness and life satisfaction of music students. *Psychology* 4(11) 16–24.

- Dolan P. & Fujiwara D. (2012) Valuing adult learning: comparing wellbeing valuation to contingent valuation. BIS Research Paper, 85.
- Ellervik C., Kvetny J., Christensen KS., Vestergaard M. & Bech P. (2014) Prevalence of depression, quality of life and antidepressant treatment in the Danish General Suburban Population Study. *Nordic Journal of Psychiatry* 68(7) 507–512.
- Ellis-Hill C., Thomas S., Gracey F., Lamont-Robinson C., Cant R., Marques EMR., Thomas PW., Grant M., Nunn S., Paling T., Thomas C., Werson A., Galvin KT., Reynolds F. & Jenkinson D. (2019) HeART of Stroke: Randomised controlled, parallel-arm, feasibility study of a community-based arts and health intervention plus usual care compared with usual care to increase psychological well-being in people following a stroke. *BMJ Open* 8;9(3). doi:10.1136/bmjopen-2017-021098
- Fancourt D. & Finn S. (2019) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review (Health evidence synthesis report 67). World Health Organization (WHO). Regional office for Europe. Saatavilla internetistä: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/329834>
- Ferrer-I-Carbonell A. & Van Praag B. (2002) The subjective costs of health losses due to chronic diseases. An alternative model for monetary appraisal. *Health Economics* 11, 709–722.
- Fietje N. & Stein C. (2017) Helping WHO to place health in its cultural contexts. *Public Health Panorama* 3(1) 10–15.
- Fimea. (2012) Fimean suositus lääkkeiden hoidollisen ja taloudellisen arvon arvioinnista. Saatavilla internetistä: <https://www.julkari.fi/handle/10024/130844>
- Fujiwara D. (2013) A general method for valuing non-market goods using wellbeing data: three-stage wellbeing valuation. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science.
- Fujiwara D. (2019) Valuing non-market goods using subjective wellbeing data. Väitöskirja. London School of Economics and Political Science.
- Fujiwara D., Kudrna L. & Dolan P. (2014) Quantifying and valuing the wellbeing impacts of culture and sport. Department for Culture Media and Sport Research Paper. Saatavilla internetistä: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/304899/Quantifying_and_valuing_the_wellbeing_impacts_of_sport_and_culture.pdf

- Frijters P. & Krekel C. (2021) A handbook for wellbeing policy-making. History, theory, measurement, implementation, and examples. Oxford University Press.
- GDPR [General Data Protection Regulation]. (2016) Tietosuoja-asetus 2016/649. Euroopan unionin virallinen lehti. (Viitattu 25.7.2022) Saatavilla internetistä: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>
- Greve B. (2017) Handbook of social policy evaluation. Edward Elgar Publishing.
- Groot W. & Van Den Brink H. (2006) The compensating income variation of cardiovascular disease. Health Economics Letters 15, 1143–1148.
- Grove SK., Burns N. & Gray JR. (2013) The practice of nursing research: appraisal, synthesis, and generation of evidence. Elsevier Saunders.
- Groenland E. (2014) Employing the matrix method as a tool for the analysis of qualitative research data in the business domain. Center for Marketing and Supply Chain Management. Saatavissa internetistä: <https://ssrn.com/abstract=2495330>
- Guyatt G., Drummond R., Meade M. & Cook D. (2008) The evidence-based medicine working group users` guides to the medical literature. (2 painos). McGraw Hill.
- Haapasalo V., de Vries H., Vandelanotte C., Rosenkranz RR. & Duncan MJ. (2018) Cross-sectional associations between multiple lifestyle behaviours and excellent well-being in Australian adults. Preventive Medicine 116:119–125.
- Hand C. (2018) Do the arts make you happy? A quantile regression approach. Journal of Cultural Economics 42(2) 271–286. doi.org/10.1007/s10824-017-9302-4
- Heliskoski J., Humala H., Kopola R., Tonteri A. & Tykkyläinen S. (2018) Vaikuttavuuden askelmerkit. Sitra. Sitran selvityksiä. Saatavilla internetistä: <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf>
- HILA. (2019) TERVEYSTALOUELLISEN SELVITYKSEN LAATIMINEN LÄÄKEVALMISTEEN KORVATTAVUUS- JA TUUKUHINTAHAKEMUKSEEN. Saatavilla internetistä: https://www.hila.fi/content/uploads/2020/01/Hakemusohje_TTS_2019.pdf
- Hotus. (2018) JBI kriteerit kvasikokeelliselle tutkimukselle ja selosteosa. (Viitattu 7.11.2022) Saatavilla internetistä: <https://www.hotus.fi/wp-content/uploads/2019/03/jbi-kvasikokeellinen-tutkimus-ja-selosteosa-1.pdf>

- Hotus. (2022) Näytönasteen määrittäminen. (Viitattu 18.7.2022) Saatavilla internetistä: <https://www.hotus.fi/naytonasteen-maarittaminen/>
- Hyyppä MT., Mäki J., Impivaara O. & Aromaa A. (2006) Leisure participation predicts survival: a population-based study in Finland. *Health Promotion International* 21(1) 5–12.
- Ilmola-Sheppard L., Rautiainen P., Westerlund H., Lehikoinen K., Karttunen S. & Juntunen ML. (2021) ArtsEqual: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. Taideyliopisto. Saatavilla internetistä: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-042-3>
- Ishak NM. & Abu Bakar AY. (2014) Developing sampling frame for case study: Challenges and conditions. *World Journal of Education* 4(3) 29–35. doi.org/10.5430/wje.v4n3p29
- Jansson SM. (2014) Mittaamattoman arvokasta? Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja -metodologioita. Taideyliopisto.
- Kahneman D. & Krueger A. (2006) Developments in the measurement of subjective well-being. *The Journal of Economic Perspectives* 20, 3–24.
- Kaikukortti. (2023) Etusivu. (Viitattu 10.1.2023) Saatavilla internetistä: <https://kaikukortti.fi/>. Lisätietoja: Haataja M. & Linnapuomi A. Kaikukeskus – Kaikukortin tuki- ja kehittämisspalvelu.
- Kaikukortti. (2023) Kaikukanta. (Viitattu 10.1.2023) Saatavilla internetistä: <https://kaikukortti.fi/kaikukanta/>. Lisätietoja: Haataja M. & Linnapuomi A. Kaikukeskus – Kaikukortin tuki- ja kehittämisspalvelu.
- Kesavayuth D., Shangkhum P. & Zikos V. (2021) Subjective well-being and healthcare utilization: A mediation analysis. *SSM Popul Health*. 18;14:100796. doi: 10.1016/j.ssmph.2021.100796.
- Kim ES., Delaney SW., Tay L., Chen Y., Diener ED. & Vanderweele TJ. (2021) Life satisfaction and subsequent physical, behavioral, and psychosocial health in older adults. 99(1):209–239. doi: 10.1111/1468-0009.12497.
- Koivisto TA., Lehikoinen K., Lilja-Viherlampi LM., Lapio P. & Salanterä S. (2020) Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveystalouksissa, ArtsEqual policy brief 1/2020. Taideyliopisto.

- Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmä. (2022) Kulttuurin aika on nyt ja aina: Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset seuraavalle hallituskaudelle. (Viitattu 14.03.2023) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:23. Saatavilla internetistä: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-764-2>
- Kusier AO. & Folker AP. (2020) The Well-Being Index WHO-5: hedonistic foundation and practical limitations. *Medical Humanities* 46(3) 333–339. doi:10.1136/medhum-2018-011636
- Laitinen L. (2017) Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla internetistä: <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>
- Lee H. & Heo S. (2020) Benefits of leisure activities for the quality of life of older South Korean adults. *Leisure Studies* 40(2) 1–13. doi.org/10.1080/02614367.2020.1820556
- Lehikoinen K. (2021) Sosiaalisesti osallistava taide terveys- ja sosiaalialan ympäristöissä: Näkökulmia kulttuurihyvinvointiin. *Synteesi* 40(4) 50–73.
- Lepistö J. & Heliskoski J. (2019) Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki. Pelastustoimen toimintaohjelma onnettomuuksien ehkäisemiseksi. Saatavilla internetistä: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161956/SM_2019_33.pdf
- Levac D., Colquhoun H. & O'Brien KK. (2010) Scoping studies: advancing the methodology. *Implementation Science* 20;5:69. doi: 10.1186/1748-5908-5-69
- Lilja-Viherlampi LM. (2021) Mitä on kulttuurihyvinvointi? *Musiikki-lehti* 51(4). doi.org/10.51816/musiikki.11325
- Lim HE. (2008) The use of different happiness rating scales: Bias and comparison problem? *Social Indicators Research* 87(2) 259–267.
- McGrath R. & Stevens K. (2019) Forecasting the social return on investment associated with children's participation in circus-arts training on their mental health and well-being. *International Journal of the Sociology of Leisure* 2(1) 163–193. doi: 10.1007/s41978-019-00036-0
- Medical Research Council. (2010) Developing and evaluating complex interventions: new guidance. Saatavilla internetistä: <https://www.betterevaluation.org/tools-resources/developing-evaluating-complex-interventions-new-guidance>

Michalos AC. & Kahlke PM. (2008) Impact of arts-related activities on the perceived quality of life. *Social Indicators Research* 89(2) 193–258. doi.org/10.1007/s11205-007-9236-x

Mieliteko-ohjelma. (2023) Hankekuvaus. (Viitattu 13.1.2023) Saatavilla internetistä: <https://www.mielitekomedia.fi/fi/hankekuvaus>

Moher D., Shamseer L., Clarke M., Ghersi D., Liberati A., Petticrew M., Shekelle P. & Stewart LA. (2015) Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic reviews* 4(1) 1–9. doi.org/10.1186/2046-4053-4-1

Murad AL., Sherdan M., Briggs G., Fritz D., Wang Z., Murad MH. & Molella RG. (2021) Evaluating well-being at community level. *Mayo Clinic Proceedings: Innovations, Quality & Outcomes* 29;5(6) 961–968.

Murtin F., Boarini R., Cordoba J. & Ripoll M. (2017) Beyond GDP: Is there a law of one shadow price? *European Economic Review* 100, 390–411.

O'Brien BC., Harris IB., Beckman J., Reed DA & Cook DA. (2014) Standards for reporting qualitative research: a synthesis of recommendations. *Academic medicine*, 89(9), 1245–1251.

OECD. (2013) OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being. Chapter 2: Methodological considerations in the measurement of subjective well-being. OECD Publishing. Saatavilla internetistä: <https://www.oecd.org/wise/oecd-guidelines-on-measuring-subjective-well-being-9789264191655-en.htm>

Page MJ., McKenzie JE., Bossuyt M., Boutron I., Hoffmann TC., Mulrow CD., ... & Moher D. (2021) The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 29;372:n71. doi: 10.1136/bmj.n71

Peters MDJ., Godfrey C., McInerney P., Munn Z., Tricco AC. & Khalil H. (2022) Chapter 11: Scoping Reviews. Aromataris E. & Munn Z. (Toim.). *Joanna Briggs Institute Reviewer's Manual*, JBI, 2017. (Viitattu 22.8.2022) Saatavilla internetistä: <https://synthesismanual.jbi.global>

Pirnes E. (2008) Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. Väitöskirja. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 327. Jyväskylän yliopisto.

- Pritchard S. (2020) The artwashing of gentrification and social cleansing. Teoksessa P. Bowstead AJ. & Brickell K (Toim.). *The Handbook of Displacement* (s. 179–198). Palgrave. Saatavilla internetistä: <https://www.palgrave.com/gp/book/9783030471774>
- Rubin A. & Babbie E. (2017) *Essential research methods for social work*. CENGAGE Learning.
- Ryff CD., Radler BT. & Friedman EM. (2015) Persistent psychological well-being predicts improved self-rated health over 9–10 years: Longitudinal evidence from MIDUS. *Health Psychol Open*. 2(2) 2055102915601582. doi: 10.1177/2055102915601582.
- Shamseer L., Moher D., Clarke M., Gherzi D., Liberati A., Petticrew M. & Stewart LA. (2015) Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015: elaboration and explanation. *BMJ* 349, g7647. doi.org/10.1136/bmj.g7647
- Simpura J. (2016) Ehdotus valtioneuvoston TEAS-hankkeiden laadunvarmistuksen kehittämiseksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. (Viitattu 15.12.2022) Saatavilla internetistä: <https://valtioneuvosto.fi/documents/1927382/2158283/Ohjeistus+VN+TEAS-toiminnasta+virkamiehille/c62d49a9-4f4d-090c-945d-265a2fe56bc7/Ohjeistus+VN+TEAS-toiminnasta+virkamiehille.pdf?version=1.0>
- Soini E. (2018) Patients-Intervention-Comparators-Outcomes-Settings-Time-Effects-Perspective-Sensitivity (PICOSTEPS): Representing evidence-based health economic evaluations (EBHEE) in the order of importance. (Viitattu 13.01.2023) Saatavilla internetistä: https://www.ispor.org/docs/default-source/presentations/88420pdf.pdf?sfvrsn=ca06ad15_0
- Solé C., Mercadal-Brotons M., Gallego S. & Riera M. (2010) Contributions of music to aging adults' quality of life. *Journal of Music Therapy* 47(3) 264–281. doi.org/10.1093/jmt/47.3.264
- Steptoe A., Deaton A. & Stone AA. (2015) Subjective wellbeing, health, and ageing. *Lancet*. 14;385(9968) 640–648. doi: 10.1016/S0140-6736(13)61489-0
- Talentia. (2018) Hyvä käytäntö -palkinto Kaikukortti-toimintamallille. (Viitattu 10.1.2023) Saatavilla internetistä: <https://www.talentia.fi/uutiset/hyva-kaytanta-palkinto-kaikukortti-toimintamallille/>
- TENK. (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. (Viitattu 25.7.2022) Saatavilla internetistä: https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Tietosuojalaki. (2018) Tietosuojalaki 2018/1050. (Viitattu 25.7.2022) Saatavilla internetistä: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

Tilastokeskus. (2022) Kuolleet / 12ap – Kuolleisuus- ja eloonjäämislukuja iän ja sukupuolen mukaan, 1986–2021. (Viitattu 20.9.2022) Saatavilla internetistä: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__kuol/statfin_kuol_pxt_12ap.px/

Timonen V-P., Rotko T. & Kauppinen T. (2022) Kulttuurihyvinvointi – vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana. Työpaperi 10/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (Viitattu 22.8.2022) Saatavissa internetistä: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-839-2>

Topp CW., Østergaard SD., Søndergaard S. & Bech P. (2015) The WHO-5 Well-Being Index: a systematic review of the literature. *Psychother Psychosom* 84(3) 167–176.

Tricco AC., Lillie E., Zarin W., O'Brien KK., Colquhoun H., Levac D., ... & Straus SE. (2018) PRISMA Extension for scoping review (PRISMA-ScR): Checklist and explanation. *Annals of Internal Medicine* 169(7) 467–473. doi: 10.7326/M18-0850

Tymoszuk U., Perkins R., Spiro N., Williamon A. & Fancourt D. (2019) Longitudinal associations between short-term, repeated and sustained arts engagement and well-being outcomes in older adults. *Journals of Gerontology: Series B* 75(7) 1609–1619. doi: 10.1093/geronb/gbz085

Valtioneuvosto. (2021) Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisu 2021:27. (Viitattu 22.8.2022) Saatavilla internetistä: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>

Väestön koettu hyvinvointi ja terveys. (2022) UEF CONNECT. (Viitattu 7.1.2023) Saatavilla internetistä: <https://uefconnect.uef.fi/tutkimusryhma/vaeston-koettu-hyvinvointi-ja-terveys/>

Wang S., Mak HW. & Fancourt D. (2020) Arts, mental distress, mental health functioning & life satisfaction: fixed-effects analyses of a nationally-representative panel study. *BMC Public Health* 20(1) 208. doi: 10.1186/s12889-019-8109-y.

Wheatley D. & Bickerton C. (2017) Subjective well-being and engagement in arts, culture and sport. *Journal of Cultural Economics* 41(1) 23–45.

Wheatley D. & Bickerton C. (2019) Measuring changes in subjective well-being from engagement in the arts, culture and sport. *Journal of Cultural Economics* 43(3) 421–442.

WHO-5. (2022) WHO-5 Questionnaires. (Viitattu 3.6.22) Saatavilla internetistä: <https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/who-5-questionnaires/Pages/default.aspx>

Yanek LR., Kral BG., Moy TF., Vaidya D., Lazo M., Becker LC. & Becker DM. (2013) Effect of positive well-being on incidence of symptomatic coronary artery disease. *Am J Cardiol.* 15;112(8):1120-5. doi: 10.1016/j.amjcard.2013.05.055.

Yhdistyneet kansakunnat. (1948) Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. (Viitattu 15.1.2023) Saatavilla internetistä: <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/finnish>

Kulttuurihyvinvointi

Hankkeen oma määrittely (osahankkeet 1 ja 2).

Lehikoinen K. (2021) Sosiaalisesti osallistava taide terveys- ja sosiaalialan ympäristöissä: Näkökulmia kulttuurihyvinvointiin. *Synteesi* 40(4) 50–73.

Lilja-Viherlampi LM. & Rosenlöf AM. (2019) Teoksessa Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Tanskanen I (Toim.). *Taide töissä xxx – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä 20–39*. Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla internetistä: <http://www.theseus.fi/handle/10024/227439>

Kulttuurihyvinvointitoiminta

Hankkeen oma määrittely (osahankkeet 1 ja 2).

Valtioneuvosto. (2021) Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisu 2021:27. (Viitattu 22.8.2022) Saatavilla internetistä: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>

Koivisto TA., Lehikoinen K., Lilja-Viherlampi LM., Lapio P. & Salanterä S. (2020) Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveyspalveluissa, ArtsEqual policy brief 1/2020. Taideyliopisto.

Laes T. & Rautiainen P. (2022) Eläkkeelle siirtyneiden taidetoimijuus. *Gerontologia* 36(2) 172–188.

Koettu hyvinvointi

Birkjær M., Kaats M. & Rubio A. (2020) Wellbeing Adjusted Life Years. A universal metric to quantify the happiness return on investment. Happiness Research Institute & Leaps by Bayer. Berlin. Saatavilla internetistä: https://6e3636b7-ad2f-4292-b910-faa23b9c20aa.filesusr.com/ugd/928487_bcc3acfa38474a86bd73f011160c2477.pdf

Frijters P. & Krekel C. (2021) A handbook for wellbeing policy-making. History, theory, measurement, implementation, and examples. Oxford University Press.

Martela F. & Ahokas J. (2021) Kyllä kansa tietää. Suomi tarvitsee koetun hyvinvoinnin mittarin. EVA Analyysi.

OECD. (2013) OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being. Chapter 2: Methodological considerations in the measurement of subjective well-being. OECD Publishing. Saatavilla internetistä: <https://www.oecd.org/wise/oecd-guidelines-on-measuring-subjective-well-being-9789264191655-en.htm>

Hyvinvointitalous

Korhonen S., Alanko L., Jalonen K., Hiilamo H., Ahokas J., Rouvinen-Wilenius P. & Hirvelä A. (2022) Kohti hyvinvointitalouden ohjausmallia: Hyvinvointilähtöisen politiikkaohjauksen ja hallinnan näkökulmia sosiaaliturvan kehittämisessä sekä yhteiskuntapolitiikassa. Valtionneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:49.

Llena-Nozal A., Martin N. & Murtin F. (2019) OECD. The economy of well-being: Creating opportunities for people's well-being and economic growth. OECD Publishing.

Santamäki-Vuori T. (2022). Hyvinvointitalous osaksi tietoon perustuvaa päätöksentekoa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2022:1. (Viitattu 20.11.2022) Saatavilla internetistä: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8416-5>

WHO. (2020) World Health Organization Regional Office for Europe. Second joint meeting of experts on targets and indicators for health and well-being in Health 2020. World Health Organization. (Viitattu 1.2023) Saatavilla internetistä: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/344678>

Taloudellinen arviointi

Fujiwara D. (2013) A general method for valuing non-market goods using wellbeing data: three-stage wellbeing valuation. Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science.

Green J., Cross R., Woodall J. & Tones K. (2019) Health promotion. Planning and strategies. Sage Publication (4. painos).

Sefton T., Byford S., McDaid D., Hills J. & Knapp M. (2004) Taloudellinen arviointi sosiaalialalla. Stakes.

Drummond ME., Sculpher MJ., ...& Torrance GW. (2005) Methods for the economic evaluation of health care programmes (3. painos). Oxford University Press, ISBN 0-19-852945-7

WALY

Birkjær M., Kaats M. & Rubio A. (2020) Wellbeing Adjusted Life Years. A universal metric to quantify the happiness return on investment. Happiness Research Institute & Leaps by Bayer. Saatavilla internetistä: https://6e3636b7-ad2f-4292-b910-faa23b9c20aa.filesusr.com/ugd/928487_bcc3acfa38474a86bd73f011160c2477.pdf

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-361-6
ISSN PDF 2342-6799